

Anmeldelser

Jørgen Burchardt: Provinsindustri

Arbejdspladser på Fåborg-egnen de sidste 100 år, Faaborg kulturhist. Hus, Fåborg 1984. Pris kr. 119,-. ISBN 87-88421-02-3.

Forholdene på det akademiske arbejdsmarked har skabt en ny gruppe af projektmedarbejdere, som får en tidsbegrænset ansættelse på museum eller arkiv til løsning af en konkret opgave. Meget godt arbejde er udført under de utaknemmelige vilkår. Jørgen Burchardt har udarbejdet nærværende bog under en 6 måneders ansættelse på Fåborgs kulturhistoriske Museum.

Den vidtfavnende titel Provinsindustri skyldes, at forfatteren vil fremstille Fåborgs industrialisering som eksempel på en udvikling, der har fundet sted i alle købstæder. Synspunktet er i og for sig rigtigt, selv om der ikke gøres meget ud af at placere byen i forhold til andre købstæder eller argumentere for dens repræsentativitet.

Fåborg er vokset i omtrent samme tempo som de fleste andre byer af tilsvarende størrelse siden midten af forrige årh. og fik i årene op til 1. Verdenskrig et sortiment af industrivirksomheder inden for næsten alle brancher. Den første industri var mekaniseret håndværk, som forsynede det lokale marked. Efterhånden kom virksomheder til, som udnyttede stedets naturlige ressourcer og afsatte varer til et større marked. Det var især inden for nærings- og nydelsesmiddelindustrien, nemlig konserves- og frugtvinfabrikker, som forarbejdede afgrøderne fra de rige fynske frugthaver. Denne branche var imidlertid også den første, hvor fusioneringer fandt sted i nævneværdigt omfang, og produktionen flyttede andre steder hen. Der er eksempler på denne tendens også i andre brancher (konfektions- og fiskeindustrien). Den må tilskrives byens ugunstige beliggenhed i forhold til transportvejene.

Men stadig nye virksomheder er dukket op i tiden efter 2. Verdenskrig. De er dog i højere grad baseret på virksomhedernes evne til at finde en nicheproduktion af avanceret teknologi.

Fremstillingen føres frem til nutiden og endda et stykke ind i fremtiden, idet den slutter med en skitse af samfundet 2084, sådan som forfatteren ønsker sig det.

Bogens emne er Fåborg-egnens industri. Den er bygget traditionelt op med et hovedafsnit, der fylder 2/3 af bogen, hvor i alt 71 virksomheder bliver gennemgået. Til indledning og afslutning er oversigtskapitler om organisationsdannelse m.m. samt en kort orientering om bevaring af industrihistoriske kilder på museer og arkiver.

Ved vurderingen af bogen er det umuligt at se bort fra ophavssituationen. Når så omfattende et emne skal undersøges og formidles på et halvt år, må der økonomiseres med kræfterne. Forfatteren har her præsteret en kraftpræstation ved på den tilmålte tid at indsamle og strukturere det store stof. Men mange spørgsmål er ubesvaret og mange muligheder i stoffet uudnyttede.

Når det er lykkedes at skaffe midler til udgivelse af en præsentabel publikation som denne er det ærgerligt, at forfatteren ikke får tid til en mere dybtgående gennemarbejdning af materialet. Det fleste anker over bogen ville givetvis være elimineret, hvis der havde været lidt bedre tid til arbejdet. Det gælder den sproglige form, der til tider er meget knudret. Men i endnu højere grad kan man ønske en dybere bearbejdning i indledning og slutning af de oplysninger, der gives om firmaerne.

De fleste relevante forhold bliver omtalt, men man har under læsningen en usikker fornemmelse af, at oplysningerne gives for fuldstændighedens skyld, og ikke fordi de skal bruges til noget eller hører hjemme i en sammenhæng. Dette er særlig udpræ-

get i kapitlet med overskriften 'Hvorfor udvikling'. Det handler om foreninger – fagforeninger, industriforeningen, handelsforeningen – og uddannelse. Overskriften har intet spørgsmålstejn, og det er måske derfor ubilligt at vente et svar. Et tilløb hertil gives dog i det næste afsnit om udviklings-teorier, hvor det hævdes, at det ikke mere er muligt for den fremsynede at arbejde sig op fra bunden, og at nutidens virksomhedsstruktur ikke giver mulighed for gradvis at nedtrappe virksomheder. Eksemplerne viser imidlertid det modsatte. De virksomheder, der nævnes som etableret som store, er netop udsprunget af andre større og kan lige så godt ses som nedtrappede videreførelser af de rentable dele af en produktion eller en anden udnyttelse af et godt produktionsapparat.

Forfatteren ser udviklingen gå i retning af en monopolkapitalisme til skade for beskæftigelsen i lokalområdet. Det er en meget vidtgående konklusion at drage på det trods alt begrænsede materiale fra en enkelt lille købstad. Der kan sagtens nævnes eksempler på, at virksomheder er fusioneret eller købt af større kolleger og nedlagt eller beskåret, men det hører med i betragtningen, at virksomheder ikke er til salg til enhver tid eller til hvem som helst. Der er det som regel kun under kriser, hvor alternativet til salg er lukning.

Dette sidste kan Fåborg-egnen også vise eksempler på. Det begrundes lidet tilfredsstillende med, at konkurrencen blev for hård. Den årsagsforklaring er så generel, at man ikke bliver spor klogere.

En anden alt for bred generalisering skal anholdes, nemlig at 'teknologi begunstiger stordrift og specialisering'. Denne påstand bruges også som forklaring på, at mange firmaer på egnen er opkøbt eller sluttet sammen med andre. Der kan imidlertid nævnes mange eksempler på teknologi, som har begunstiget de små enheder, så teknologiens virkninger er langtfra entydige.

Den grundholdning, at de økonomiske forhold i hele landet, ja, hele verden, har styret udviklingen på Sydbyn, har medført, at enkeltpersoners indsats ikke omtales. Der gøres dog en undtagelse for Mads Rasmussen. Det havde dog været relevant at omtale de andre virksomhedslederes

baggrund også, især da afslutningen som nævnt tager stilling til enkeltpersoners muligheder i nutidens industri.

Der er gode intentioner i 'Provinsindustri'. Bogen vil både være en gennemgang af en egne industrivirksomheder gennem godt 100 år og en syntese, der ser de lokale firmaers skæbne som en funktion af generelle forhold i samfundet. Det første lykkes bedst. Der er meget stof om de enkelte foretagender, men de sammenfattede afsnit mangler fordybelse og overblik.

Forfatteren har – formentlig pga. den stramme tidsramme – holdt sig til trykt kildemateriale og samtaler med nuværende og tidligere medarbejdere. Under omstændighederne er det en fornuftig disposition, og han skal ikke bebrejdes, at meget mere kunne være nået, hvis mulighederne havde været til stede. Det er en nyttig og stofrig bog, og man glæder sig ikke mindst over den gode kvalitet i gengivelsen af det fyldige billedstof.

Jacob B. Jensen

Rasmus Storms nodebog. En fynsk tjenestekaris dansemelodier o. 1760

Udgivet i faksimile med indledning og kommentar af Jens Henrik Koudal. Forlaget Krage, København 1987. 126 s. Pris kr. 120,-. ISBN 87-980636-7-7.

Det er dansk spillemandsmusik og dans fra 1700-tallet, der er emne for denne udgivelse fra Dansk Folkemindesamling. Der er tale om en dokumentarisk udgivelse af en håndskreven nodebog fra midten af 1700-tallet. Den indeholder 71 melodier, hvoraf langt størstedelen er menuetter og polsk-danse, men der er også enkelte marcher og kontradanse. Det er melodier, der ikke tidligere har været udgivet samlet og som adskiller sig væsentligt fra den eksisterende 1800-tals spillemandsmusik.

Melodierne er nedskrevet med henved 15 forskellige håndskrifter, der dog har det tilfælles, at de, stort set alle, er letlæselige, og det er godt, at man har valgt at udnytte dette til at udsende bogen i faksimile. Dels fordi det er flot at se så mange forskellige nodehåndskrifter, men også fordi man er nødt til at give sig en lille smule mere tid til at læse noderne og dermed til hver enkelt

melodi. Endelig er der i mange tilfælde tale om en nodeprentning med kraftige nodehoveder og -bjælker og spinkle og »ubetonede« taktstreger, hvilket fremhæver melodikurverne og de rytmiske figurer. Alt i alt vil dette i den sidste ende måske ikke alene være en fryd for øjet, men også for øret!

Og forhåbentlig vil melodierne blive spillet, også selv om man ikke ved meget om, hvad der er blevet danset til, så kan man lytte til dem eller danse alligevel!

I 1983 gik fem danske spillemænd sammen om en pladeudgivelse med flere melodier fra Rasmus Storms nodebog, arrangeret for fire violiner og bas. Af denne grund har udgiveren opgivet tanken om at lade nogle af melodierne indspille og udsende sammen med bogen. Det kunne man nu roligt have gjort, måske netop fordi der allerede findes en indspilning. Heroverfor ville det have været godt at kunne høre melodierne uarrangerede.

Nodebogen har tilhørt Rasmus Jørgensen Storm (1733-1806), hvis forældre var fæstebønder ved godset Brahetrolleborg på Sydbyn. Selv var Rasmus Storm i en stor del af sit liv tjenestekar i en købmandsgård i Fåborg. Hans musikalske løbebane vides der intet om med sikkerhed. Her har vi i dag kun nodebogen at holde os til.

Og det har vi så også rent bogstaveligt med den udgivelse, der nu foreligger. Men vi har mere end det, da udgivelsen i lige så høj grad er af historisk værdi. I forsøget på at analysere melodierne og indkredse og placere nodebogen i samtiden kommer udgiveren, Jens Henrik Koudal, i en 30 siders »indledning« med et væld af danse- og musikhistoriske oplysninger og kommentarer. Der gives bud på, hvor melodierne og dansene stammer fra og i hvilke miljøer, de mon har været kendt og brugt, og man hører om de forskellige danseformer og deres sammensætning. I et musikanalytisk afsnit fremhæves melodiernes rytmiske og melodiske karakteristika. Der er her gjort brug af de gangse musikanalytiske termer, som forudsættes bekendt. Men da udgiveren i dette som i de øvrige afsnit gang på gang lader de mange informationer munde ud i sammenfattende betragtninger, tager detaljerne aldrig overhånd, og som læser er man ikke et øjeblik i tvivl om, hvor man er

»på vej hen«. Så kan man dykke ned i afsnittene i det omfang, man nu har behov for og lyst til.

For at kunne placere Storms nodebog i samtiden, har udgiveren foretaget et kolossalt research-arbejde. Samtlige danske 1700-tals manuskripter med »et væsentligt indhold af dansemusik« (s. 23) er gennemgået, og ud over at få oplyst, i hvilke Storms melodier er fundet, får man som »sidegevinst« en oversigt over manuskriptterne, samt hvilke typer af danse de hver især indeholder. Men især munder afsnittet ud i den interessante oplysning, at nok findes Rasmus Storms melodier i andre 1700-tals manuskripter, men at forskellen er så stor, at der ikke kan være tale om afskrift eller fælles forlæg, så enten har Rasmus Storm fået melodierne fra ikke-skriftlige kilder, eller melodierne har været så udbredte i samtiden, at der har cirkuleret en mængde indbyrdes varierende afskrifter (s. 26). Endelig er der for hver melodis vedkommende opregnet *samtlige* kendte melodiparalleller, hvilket også fører frem til norske, svenske, tyske og finske optegnelser og udgivelser fra slutningen af 1600-tallet til vore dage. Her kommer man tæt på de enkelte melodier og får f.eks. at vide, at en af dem, Murchy nr. 14, har været udbredt i hele Nordeuropa i 1700-tallet og har været brugt til såvel viser som salmer. I Danmark bl.a. til en Brorsonsalm, som endnu var kendt på denne melodi i 1908 på Middelfartkanten (s. 116). Oversigten er af stor, generel sang- og musikhistorisk værdi og er samtidig en overordentlig nyttig kilde-samling.

Her er man dog (salmen undtaget!) kommet lidt langt fra Fåborg og fra Rasmus Storm, som man ellers ikke i resten af bogen mister helt af syne. Han er der bogen igennem, skønt det aldrig lykkes at komme tæt på selve personen. Dette sidste er dog ikke med udgiverens gode vilje. I afsnittet om bogens oprindelige ejer tages der livtag med samtlige kilder, der kunne formodes at indeholde oplysninger herom. Igen er der nyttige kildehenvisninger, men kilderne er yderst sparsomme, man bliver nøjsom, og selv negative oplysninger får værdi, som f.eks. at Rasmus Storm hverken var militærmusiker eller stadsmusikant (s. 11). Det skal forøvrigt nævnes, at udgiveren

ikke, ud over skifteprotokoller, har haft adgang til godsarkivet på Brahetrolleborg, da det endnu i 1986 var lukket for offentligheden. Man undrer sig og håber, at også denne vej bliver tilgængelig meget snart.

Der er mange ubesvarede spørgsmål vedrørende spillemænd og dansesammenhænge i 1700-tallet, som heller ikke denne udgivelse, med det materiale der ligger til grund herfor, kan komme med nye bud på, men bogen giver et godt og solidt fodfæste i perioden, og vil være god at have inden for rækkevidde. Det påpeges, at den oprindelige nodebog ikke var et samlermanuskript, men derimod en »folkelig brugsbog« (s. 13) med præg af slid, og man kan kun ønske, at også den nye udgave må finde stor anvendelse. Med den udformning, den har fået, skulle det nok være muligt, fra hvilken side man så end nærmer sig spillemandsmusikken.

Birgit Lauritsen

Per Schultz Jørgensen (red.):

Børn i nye familiemønstre

Hans Reitzels forlag, København 1987. 171 s. Pris kr. 128,-. ISBN 87-412-3970-9.

Bidragene til denne antologi stammer fra et nordisk forskerseminar, som blev afholdt i maj 1986 med baggrund i forskningsrådernes småbørnsinitiativ. Artiklerne belyser primært danske børns hverdag og de ændringer, der er sket i familiestrukturen inden for de seneste 10 år. Bidragene viser overraskende, at ca. 85% af alle danske børn vokser op med begge deres biologiske forældre.

Lars Denciks indledningsartikel giver et fint signalement af barndommen i det moderne velfærdssamfund, og Rita Knudsens artikel om familien i Danmark supplerer med den nyeste statistik om børn og børnefamilier. Hun påpeger samtidig usikkerheden om det materiale, som findes om opløste parforhold og børn i nye familiemønstre. De øvrige seks artikler handler om børn fra brudte familier, og hvordan det senere gik dem. Artiklerne gør op med myterne om, at en skilsmisse kun er dårligt for børn. En skilsmisse påvirker naturligvis altid børnene, men det er forældrenes håndtering af forældreskabet, som bliver afgø-

rende for, hvordan børnene oplever bruddet, og de konsekvenser det vil få for børnene senere i livet. Kari Moxnes beskriver de ændringer, der følger i skilsmisens spor. En flytning vil ofte medrøre brud i kontakten med faderen på grund af lang og besværlig transport. Artiklen bygger på en interviewundersøgelse af nyskilte i Trondheim og en opfølgende undersøgelse fire år senere. Göran Lassbo har udarbejdet en oversigt over de sidste 25 års forskning om børns opdragelse og opvækst hos en eneforsøger. Den omfatter primært amerikansk materiale, da den nordiske forskning inden for dette område er yderst sporadisk og fragmentarisk. Ikke overraskende viser den globale forskning, at eneforsørgeren er ringere økonomisk stillet end familier med to voksne. Rikke Schwartz tager hul på problematikken om sammenbragte børn og forholdet til biologiske og sociale forældre. Jørgen Graversen afslutter med en artikel om de seneste års lovgivning om børns retsstilling. En antologi bliver ofte en pose blandede bolsjer, hvilket denne bog også bærer præg af. Nogle af artiklerne er gedigne og med yderst relevante problemstillinger, og andre er desværre for tynde til at kunne præsentere forskningsbaseret viden. En strammere redigering kunne have hjulpet, men alt i alt får man en god sammenstilling af de seneste års forskning inden for feltet.

Charlotte Bøgh

Tereza Burmeister m.fl.:

Heks, hore, ærbar kone.

Kvindelig på landet i 1800-tallet

Chr. Erichsens Forlag, København 1987. 162 s. Kr. 225,-. ISBN 87-555-1074-4.

Bjarne Troelsen: Nordisk bondereligion

forlaget systime, Herning 1987. 134 s. Kr. 95,-. ISBN 87-7351-467-5.

Kønnet som en bestemmende faktor for livets udformning i de danske landsbyer i 1800-tallet er hovedemnet for den første bog. Den erklærede hensigt er »at afdække vores (:kvinders) rødder og hermed at skabe en vej til selvforståelse«, og et af de centrale temaer består i opgøret med myten om kvinden som »det svage køn«.

At kønnet betyder meget for menneskets verdensanskuelse, såvel som det former individets muligheder for udfoldelse, er der efterhånden mange der har påvist. De forandringer som kan iagttages i forbindelse med bondesamfundets overgang fra det traditionelle til det nye, borgerlige kvindeideal, hvilket her forbindes med landbrugsreformernes indflydelse, anskueliggør kønsopfattelsens historiske former.

Formidlingen af den ideologiske kønsopfattelse gennem hele socialiseringsprocessen, via individernes opvækst, rolletildeling og -forventninger er her konkretiseret i forhold til det sidste århundredes bondeliv, hvilket viser kønsopfattelsens påvirkning af individernes hverdag og skæbne, på hverdagsplanet såvel som individhistorisk.

Det borgerlige kvindesyns gennembrud er tidligere blevet præsenteret og undersøgt i andre analyser. I denne bog er det især forestillingen om kvindens fysiske svaghed, som knyttes til de forandringer, der har fundet sted i det sidste århundrede. Bogen sandsynliggør at den traditionelle arbejdsdeling i landsbyerne ikke har været bygget på skelen mellem et fysisk krævende (mandligt) og et mindre krævendende (kvindeligt) arbejde. Den har bygget på andre kriterier, som var kønsbestemte (seksuelle) samt alders- og klassebestemte. Forfatterne mener, at kvindearbejdet har været mere krævendende end mandearbejdet, fysisk såvel som intellektuelt.

Hvor de mandlige forskere beskriver den traditionelle arbejdsdeling på landet som »ligeværdig«, »suveræn« og »tilnærmelsesvis ligestillet« (Löfgren, Højrup), åbner disse forfattere for en feministisk polemik, hvorved det bliver synligt i hvilken grad formidlingen af kilderne er bestemt af forskerens personlige forudsætninger.

Nogle af de mest spændende afsnit behandler den danske almues udførelse af de traditionelle riter forbundne med agerdyrkingen, hvor forfatterne fokuserer på den magiske traditions »seksuelle« aspekt. Dette perspektiv fungerer glimrende i analysen af de enkelte riter og litterære tekster, men i den bredere sammenhæng er det misvisende.

Heksebegrebet, der er et af de centrale i bogen, knyttes til en anden central forestil-

ling, nemlig »horen«, hvilket sker via en fokusering på de to forestillingers rolle som sociale skræmmebilleder af den faldne kvinde, der holdes frem af »patriarkatet« for at holde kvinderne på plads i systemet (dvs. i ægteskabet).

Forfatterens konklusioner vedrørende hekseforestillingen er baseret på en litterær analyse af sagn indsamlet af Tang Kristensen, men i præsentationen mangler helt de (mange) praktiske sammenhænge som heksen er knyttet til i folketroen, hvor den satanisk-seksuelle dimension, som forfatterne er så betaget af, ikke er til stede.

Det demonstreres, at en litterær analyse af den særlige type tekster som sagnene er, kan bruges til at opfange temaer som den undertrykte seksualitet, antydningerne af incest, kønskonflikten afspejlet i de sagn der fortælles med betydningsfulde forskelle af henholdsvis mænd og kvinder etc. Men en tolkning af symbolernes bredere betydning samt generaliseringer om den folkelige bevidsthed og om folketroen kræver bredere rammer.

Nogle af bogens konklusioner er misvisende, f.eks. er udtalelsen om »jordemødre der blev brændt på bålet som hekse« (s. 77) direkte forkert, og dette ikke kun i forhold til de danske eller skandinaviske hekseforfølgelser, men i forhold til hele Europa.

Anvendelsen af udsagn hentet hos en litterær (kvinde)oprører (Helene Strange) til beskrivelsen af almuekvindernes bevidsthed er heller ikke holdbar.

»Seksualiteten«, som er bogens centrale kriterium, er et moderne begreb, der er langt mere begrænset end det magiske frugtbarhedssyn, som bondetraditionen er præget af. I deres iver for at anlægge en kønspolitisk analyse på stoffet gør forfatterne sig skyldige i en, desværre ofte i feministiske analyser forekommende, brist, som består i en fremhævelse af kønsfaktoren (»seksualiteten«) og -konflikten som den centrale sociale konflikt, hvorved den bredere sociale baggrund forsvinder. Dermed bliver det komplicerede mønster i folketroen, hvor modsætningerne fungerer inden for *samme* struktur, tabt af syne.

På trods af indvendingerne er dette en meget anbefalelsesværdig og spændende

bog. Ikke mindst som et supplement til det traditionelle undervisningsmateriale, hvor de her diskuterede spørgsmål ligeledes er tolket ud fra (andre) ideologiske forudsætninger.

Bjarne Troelsens tese om »en hedensk folkereligion med sin egen forestillingsverden og dertil hørende kult og mytologi, som har holdt sig næsten intakt helt op imod vores tid... (side om side med landets officielle religion, kristendommen)...« (s. 5), bliver snarere afkræftet end sandsynliggjort i bogen. De pointer der findes i indledningen, og som består i en formulering af den centrale rolle som frugtbarheden spiller i »bondereligionen«, udfoldes ikke i den videre diskussion, da forfatteren insisterer på at »den gennemorganiserede kollektive magi (kulten) er meget mere interessant religionsfænomenologisk« end den individuelle magi er (s. 24).

Det problematiske ligger ikke i hensigten: at påvise bondetroens hedenske elementer, som er et kendt og bredt diskuteret fænomen, men i forsøget på at beskrive disse elementer som en selvstændig religion.

De tre afsnit i bogen: magi, kult og myte består hovedsagelig af ukommenterede citater fra samlinger af folkemindeoptegnelser samt fra arkæologiske og religionshistoriske værker. Forfatteren formulerer sit udgangspunkt som bestående i et »synsfelt (der er) koncentreret om de sider af folkereligion, som har at gøre med bondens tilværelse som bonde«, men da det eneste han bruger sit stof til er at søge efter »den oprindelige nordiske religion i dens mest uforvanskede skikkelse« (s. 5), er han ikke i stand til at beskrive bondetroen som en levende tro, med egen dynamik og struktur.

Hele afsnittet om »kulten« handler om årstidsfesterne. Det er forbløffende at en religionssociolog lader det bestå af ukommenterede citater fra folkemindeoptegnelser, med overleveringer hentet fra forskellige af landets egne og sat sammen til et kronologisk forløb. Den manglende indsigt i den kristne og den folkelige traditions gensidige påvirkning, som har eet af sine udtryk i årstidernes traditioner efter kristendommens indførelse, fører til en absurd beskrivelse af festerne i 1800-tallets Dan-

mark som rene hedenske højtider. I en analyse, hvis udgangspunkt er erklæret religionsfænomenologisk, mangler derudover en diskussion af den for bondetraditionen centrale betydning som årstidernes fester har, nemlig som markering af *overgangstider*, hvor de magiske kræfter bryder frem og skal tæmmes.

Samme manglende blik for bondetraditionens egenart demonstreres i afsnittet om bondereligionens »myter«, hvor folkesagn anvendes side om side med nordisk mytologi. Vælger man at betragte folkesagn som bondereligionens myter, burde det ikke undgå ens opmærksomhed at de *kristne symboler* anvendes til at forklare de *hedenske symbolers oprindelse* (se f.eks. sagn nr. 42, s. 83); her demonstreres bondetraditionens karakteristiske evne til at transformere de fremmede symboler, så de kan anvendes til traditionelle formål, *samtidig* med at den er dybtgående påvirket af kristendommen.

Den ambitiøst anlagte analyse, der spænder over den danske bondereligionens historie fra bronzealderen til industrialiseringstiden, skæmmes derudover af svagheder bestående i de (for) hurtige konklusioner baseret på manglende viden. F.eks. er det ikke sandt at kirkens overbærende forhold til den traditionelle bonde-magi kan forklares med, »at det nu var Kristi, Guds Moders og Helgenernes navne, som mobiliseredes mod de onde magter i stedet for Odins, Thors og Freys« (s. 6). Kirkelovgivningen lige så vel som forfølgelsen af de troldkyndige under de europæiske hekseprocesser viser, at anvendelse af kristne symboler til magiske formål ikke har været formildende omstændigheder i hverken lovgivernes eller dommerens øjne.

Bondetraditionens falliske ritualer i forbindelse med pløjning behøver ikke føres tilbage til bronzealderens ristninger eller til fremmede agrare kulturer. Folketraditionens arbejdsdeling og de riter og tabuer, der er knyttet dertil i 1800-tallets Danmark, viser, at den grundlæggende fordelingsstruktur stadigvæk har været biologisk og kønsbestemt, hvilket helt har undgået forfatterens opmærksomhed.

Bondetroen er en del af den kristne tradition: Bøndernes tro repræsenterer en re-

ligiøs praksis udviklet af folk, der betragter sig selv som kristne. Der findes ingen nødvendig modsætning mellem bøndernes religiøse iver og deres fastholdelse af de hedenske traditioner: De mest religiøse bondesamfund i Europa, som det polske eller de sydeuropæiske, er samtidig dem der har de stærkeste traditioner for hedensk magi. Det er et spørgsmål, om religionen som social institution ikke burde betragtes som noget andet end dens teologiske doktrin. Holdt vi kristendommens sociale realitet ude fra vore overvejelser, ville der ikke blive meget af den kristne historie tilbage.

Den betydning, som frugtbarhedsforestillingerne har i bondetraditionen, burde hverken reduceres til det moderne seksualitetsbegreb eller beskrives som elementer af en selvstændig religion. En analyse af bondetroens struktur er en opgave, der endnu ikke er blevet løst.

Aldona Christina Schiffmann

Annikki Kaivola-Bregenhøj:

Drømme gennem tusinde år

Hernovs Forlag, København 1986. 294 s. Kr. 298,-. ISBN 87-7215-2010-5.

I en tid hvor interessen for drømmetolkningen er stigende, hvor markedet er fyldt med ivrigt debatterede tilbud om psykodynamiske drømmeterapier og »dig og dine drømme« bøger, er Annikki Kaivolas vel-skrevne og overskuelige bog om drømmetydningens historie et vigtigt og oplysende bidrag.

I modsætning til andre indlæg, hvor drømme vurderes som udsagn om menneskets psyke, analyseres drømmetolkningen her som et kulturfænomen, kendt i alle de af fortidens samfund, som har efterladt skriftlige mindesmærker.

Bogen beskæftiger sig med et kæmpe materiale, der spænder over en periode på ca. 4000 år og over mange forskellige kulturer. Fremstillingen af drømmeopfattelser i de forskellige samfundstyper, på en gang kompakt og oplysende, belyser de overordnede sammenhænge mellem vurderingen af drømmenes betydning og de kulturelle og religiøse traditioner, som drømmetolkningen er en del af.

Drømmene har allerede i de tidligste historiske kilder en betydning som varsel. I de fleste kildemæssigt velbelyste samfund har drømmetolkningen haft støtte i en legitimerende religiøs eller psykologisk teori. Folketraditionen vedbliver ufortøvet med at tyde drømme som forudsigelser af betydningsfulde begivenheder (i Norden ofte død og ulykke) i de forholdsvis korte perioder, hvor eliterne ikke er optaget af en teoretiseren om drømme.

Drømmenes spådomsfunktion forklarer sandsynligvis det fælles element i alle kulturers drømmebøger: den alfabetiske opstilling af drømmesymboler og deres tolkning, en form for drømmeudlægning som har kunnet overleve i mere end 4000 år.

Forandringen i opfattelsen af drømmens betydning fra en af Gud sendt meddelelse, der skal tydes af præsteskrabet, til et bredt folkeligt symbol, der er en del af varseltydningstraditionen, spores til senantikken (ca. 200 e.Kr.). Artemidoros' beskrivelse af den foragt, som de folkelige drømmetydere udsættes for fra de værdige borgeres side, kunne imidlertid tolkes som et udsagn om, at der har eksisteret en folkelig drømmetolkningstradition, som er nogenlunde lige så gammel som templets og hoffets, men ikke tidligere blev fundet interessant eller betydningsfuld nok til at blive beskrevet. Den skeptiske holdning over for tolkning af drømme som gudernes budskaber til mennesker har været til stede også tidligere, kan man slutte ud fra bogens s. 62-70, hvor der er gjort rede for Sokrates', Platons, Aristoteles' og Ciceros synspunkter.

Bogens første del, hvor drømmetydningen i oldtiden og antikken samt den nordiske tradition omkring kristningstiden analyseres, virker mere gennemtænkt end den anden del, hvor den nyere danske drømmebogstradition er hovedemne.

Man kan ud fra bogen slutte, at drømme med tiden bliver et stadig mere selvstændigt interessefelt i folketroen: mens de f.eks. kun var en underordnet del af 1600-tallets trolldomsbøger, er spådomme blevet til en underordnet del af de senere drømmebøger. Det demonstreres i bogen, at den folkelige tradition for at forbinde drømmetydning med magi, fortsætter tydeligst i drømmebøgernes illustrationsmateriale.

Analysen af de moderne drømmebøger er begrænset til den populære genre, mens udviklingen inden for psykologien ikke er taget med i betragtning. Jeg mener imidlertid, at man kan sidestille antikkens krav om drømmetyderens indsigt i »den drømmendes liv – til og med den sindstilstand, han eller hun befandt sig i inden drømmen«, med de krav som den moderne psykoanalytiske teori opstiller. Derudover kan man påvise, at flere af de moderne drømmeforskere (Jung, Grof m.fl.) er optaget af det sakrale i menneskets drømme (som udtryk for dets psyke) og af forbindelsen mellem psyken (drømmen, visionen) og naturen eller kosmos – samme temaer, der har optaget oldtidens digtere og teologer.

I modsætning til Nordens fortid, men i lighed med oldtidens traditioner, har Norden idag fået professionelle drømmetydere og nordisk drømmetolkning har fået nye funktioner.

Man kunne således ønske, at forskningen vil følge bogens temaer og udbygge dem. Og lige som her udgive dem i en form, der gør også den nyeste drømmeforskning tilgængelig for et bredt publikum.

Adona Christina Schiffmann

Marianne Zenius (red.): Husmandskonerne fortæller – 15 erindringer fra det 20. århundrede

G.E.C. Gad, København 1987. 223 s., ill. Pris kr. 148,-. ISBN 87-1201-750-7.

I 1983 udgav etnologen Marianne Zenius bogen: Landbokvinden i det 20. århundrede. Det er et bredt anlagt værk, som i tekst og illustrationer giver læseren en indgående kulturhistorisk skildring af landbokvindens livsvilkår; for første gang med udgangspunkt i de fortællende kvinder som hovedkilde.

Af dette undersøgelsesmateriale, der bl.a. omfattede erindringer, spørgeskemaer, optegnelser og interviews fra hele landet, blev ikke alt udnyttet i bogen. Nu har forfatteren ud af materialet valgt, og med nænsom hånd redigeret, 15 repræsentative erindringer, som skildrer husmandsmiljøer fra forskellige egne, og udgivet dem i bogen: Husmandskonerne fortæller.

Det er fængslende læsning, som tilmed

understøttes af en række gode og ram-mende illustrationer af husmandslivet. Erindringerne udgør et sjældent og værdifuldt kildemateriale fra en social gruppe af landbobefolkningen, som vi i høj grad savner kulturhistorisk førstehåndsviden om. Hidtil har det mest været gårdmænds og andelsbønders tilværelse, der har stået i centrum.

De enkelte skildringer giver et levende indblik i småbrugerklassen fra 1900-tallets begyndelse, hvor flertallet af beretterne er født, og op til 1970'erne. En periode hvor husmændene først måtte gennemleve slid-somme arbejdsår, navnlig i 1920'erne og 30'erne, inden de opnåede nogenlunde stabile økonomiske og sociale vilkår. For så siden hen – fra begyndelsen af 1960'erne – at måtte opleve en markant nedgangstid og tilbagegang, som følge af landbrugsudviklingen og strukturændringen med nedlæggelse af tusindvis af husmandsbrug. I løbet af blot 20 år (1960-80) reduceredes husmandsbrugenes antal til ca. 1/3 af det oprindelige.

Erindringerne er forskellige af omfang og indhold, men fælles for dem er, at de rummer en række helhedsbeskrivelser af husmandsfamilien, hjemmet og arbejdspladsen som en sammenhængende enhed. Når husmandskonerne er i stand til at give os så rummelige skildringer, hænger det sammen med, at de i betydelig højere grad indgik i det daglige arbejdsfællesskab på linje med manden, end tilfældet var for gårdmandskonerne. Det var helt nødvendigt for at kunne drive et husmandsbrug.

I husmandskonernes erindringer skildres barndomshjemmet, opvækstvilkårene og tilværelsen under forældregenerationen i 1900-tallets første årtier. De fleste voksede op i småkårhjem – husmandsbrug med få td. land, dårlige bygninger og nogle få husdyr. Derfor måtte forældrene supplere udkommet ved andet arbejde, f.eks. som træskomand, ved mælkekørsel, dagleje-arbejde m.v.

Beretterne er for de flestes vedkommende vokset op i en stor søskendeflok. Sygdom og svagelighed prægede barneårene, og ikke sjældent faldt en af forældrene bort i en tidlig alder.

Stor grad af selvforsyning – frugt, kartofler og andre grøntsager samt kød fra egne

dyr – var en absolut økonomisk nødvendighed i husmandshjemmet. Til langt op i 1900-tallet videreførtes derfor flere af det førindustrielle bondesamfunds gøremål – ølbrygning, bading, arbejde med ulden osv. I mange hjem syede moderen næsten alt familiens tøj.

Børnene var tidligt med i det daglige arbejde både ude og inde, og de måtte ud at tjene førend gårdmandsbørnene – ofte inden konfirmationen. Først plads i nærheden af hjemmet, siden på gårde længere borte. Enkelte tog plads i købstaden, som kokkepige eller på en institution, i forsøg på at vende landbotilværelsen ryggen. Men så blev de gift med en landbruger og endte alligevel som husmandskone.

I flere tilfælde videreførte det nygifte par fødehjemmet, måske med forældrene på aftægt. Andre startede deres husmandstilværelse på et nyoprettet statshusmandsbrug med nye og tidssvarende bygninger. Men overalt var startkapitalen lille, så møbler og andet indbo var yderst sparsomt.

Næste generation fik med tiden mere jord og større besætning end forældregenerationen, ikke alle behøvede derfor at arbejde ved siden af landbruget. De få forbedringer som indførtes frem til 1950'erne var små sammenlignet med i dag – indlæggelse af koldt vand, elektrisk lys, måske malkemaskine. Det var først mod 1960'erne de største forbedringer og lettelser blev almindelige, først da var der råd. Men trods sliddet og nøjsomheden, giver erindringerne udtryk for glæde over arbejdet og familiesammenholdet samt taknemmelighed og tilfredshed med tilværelsen.

Den ideologi og det sæt af enkle livsbegreber husmandslivet afspejler, og som flertallet efterlevede, kommer bl.a. til udtryk i de forskellige erindrings overskrifter. Det hedder f.eks.: »Vi købte intet, før vi havde pengene« – »Vi har haft gode, slidsomme år« – »Arbejdet alene er menneskets vel« – »Det gav en rank ryg og lyse tanker« – »Vi måtte sætte stævne efter evne« – »Vi var tilfredse dengang«. Det er overskrifter vi i dag vil betegne som fraser. Men det var den barske nødvendighed for disse generationer; i høj grad en del af virkeligheden og udtryk for deres indstilling til arbejdet og tilværelsen. Det var det livsgrundlag

hvorpå mange havde opbygget deres husmandshjem, slidt sig igennem hverdagen og et langt liv, ofte med en stor børneflokk. Deres indstilling og ideologi havde de medbragt hjemmefra, og den videregav de til deres børn.

Husmandskonernes erindringer udgør en række fint sammensatte skildringer og et vigtigt kulturhistorisk bidrag til den danske landbohistorie i nyeste tid, om den del af befolkningen vi til dato har hørt alt for lidt til.

Gunnar Solvang

Gitte Kjær: Sankt Hans, glædens fest
Strandbergs forlag. Birkerød 1987. 95 s., ill. Kr. 132,-. ISBN 87-872-0089-9.

Det er en udmærket lille populær bog Gitte Kjær har skrevet om Skt. Hans. Hun har rådspurgt de trykte behandlinger af festen og dens mange traditioner (blusbrænding, hekseri, kilder, køer, planter etc.) og refererer dem sobert. Brøndegaards Folk og flora har hun malket på samme måde som han med sit værk har malket folkemindesamlingens registre og samlinger. Gitte Kjær giver sig ikke ud for at have drevet selvstændig forskning i emnet men gør omhyggeligt rede for andres. Bogen skæmmes ikke af fejl; de eneste jeg har fundet er, at Romø side 74 skal være Rømø, og at Åge Skjelborg er stavet uden j.

Eske K. Mathiessen

Niels Erik Jensen & Jørgen Ganshorn: Randers Bindingsværk – Østjysk byggetradition ca. 1530-1800
Randers Amts Historiske Samfund 1987. 103 s., ill. Kr. 75,- (50,- for medlemmer). ISBN 87-87416-26-3.

Bindingsværk er ikke bare idyllisk og dekorativt. Helt fra den sene middelalder og frem til omkring 1800 var det den mest almindelige byggemåde i Danmark.

Man har meget godt rede på bindingsværkshusenes konstruktion, og Chr. Axel Jensen påviste allerede i 1933 en klar deling i østdansk og vestdansk bindingsværk. De lokale variationer inden for landsdelene er mindre kendt. Kun for Ålborgs vedkom-

mende foreligger Engqvists store undersøgelse fra 1968. Undersøgelsen fra Randers er en fin fortsættelse, og man må håbe, at den følges op af flere.

Bogen indeholder, foruden den historiske undersøgelse, en registrant over bevarede bindingsværkshuse. Den er sørgelig kort. Der er kun ti i Randers.

Det historiske stof er delt i perioder: Middelalderen, tiden 1550-1650 og 1650-1800. For hver periode gennemgås byudviklingen, de for perioden karakteristiske bygningstyper og de bygningsmæssige traditioner.

Antallet af bevarede bindingsværkshuse er som før nævnt ringe, for den ældste periode kun et enkelt, Nygade 4 fra o. 1500. Til gengæld har man kunnet trække på mange ældre undersøgelser. Både Hugo Mathiessen, Mejborg og Chr. Axel Jensen har arbejdet i Randers på forskellige tidspunkter, og ikke mindst har lokale folk undersøgt og registreret mange af de nu forsvundne huse. En stor del af billederne i bogen skyldes den udmærkede fotograf Nielsine Zehngraf. De er alle fra 1896.

Selvom genstandsmaterialet er begrænset, er det alligevel lykkedes forfatterne at give et ganske godt billede af det midtjyske bindingsværk, som det giver sig til kende i Randers. Sparsomt i dekorationen, solidt i konstruktionen. Knægtene er behandlet særlig grundigt, og ved sammenligninger med knægte fra andre dele af landet, har man kunnet udskille en særlig randersknægt. Overkanten er profileret og profilet fortsætter ofte i det overliggende bjælkehoved.

Registranten består i en temmelig grundig gennemgang af de ti huse, den omfatter. I en del tilfælde får man her repeteret oplysningerne fra de foregående afsnit. Det gør strengt taget ikke noget, for registranten kan udmærket bruges som en selvstændig vejleder ved en bytur i Randers.

Bogens billedmateriale er stort set godt. Men det er synd for den ellers nydelige tilrettelæggelse, at en del af de nutidige optagelser er taget med en forkert optik, eller hvad det nu er, der er galt. Et enkelt sted s. 72 kunne man tro, at billederne er taget i sidste øjeblik, for huset vælter. I øvrigt alt i alt en god bog, som godt kunne være be-

gyndelsen til en ny række om købstædernes bindingsværk.

Kjeld Kayser

Henning Hall:

Ryttere, Rak og Randersborgere

Udgivet af Randers Historiske Samfund, Randers 1986. 240 s., ill. Kr. 248,- (218,- for medlemmer).

En flot bog! En sand overdådighed af illustrationer i en veltilrettelagt opsætning – og det i en yderst smuk indbinding. Der er ikke noget at sige til, at prisen er så høj, som tilfældet er. Lad os håbe, at det ikke vil hæmme udbredelsen, for det ville være synd!

Som titlen angiver, er det alle befolkningslag i Randers, der behandles, fra høj til lav – tidsmæssigt afgrænset til 1700-tallet. I kronologisk orden bringes afgrænsede glimt af periodens historie. I de allerfleste tilfælde tager de enkelte afsnit udgangspunkt i ét enkelt år f.eks. 1761, hvor der er tale om et begravet barnelig. I enkelte tilfælde er udgangspunktet dog mere bredt: »Rokoko og kineserier 1730-80.« Endelig har enkelte afsnit slet intet »tidsophæng«, f.eks. »Så mange sjæle var der« – om byens størrelse, indbyggertal osv.

Indholds-mæssigt er bogens afsnit stort set ens derved, at de alle tager udgangspunkt i en eller anden konkret begivenhed – et kongebesøg, en retssag, en ildebrand osv. Men alligevel har afsnittene vidt forskellige karakter: Der er afsnit, som kun behandler én afgrænset episode, uden at trække én eneste mere generel linie op, f.eks. om strid mellem Christen Jensen, væver, og hans hustru om, hvad deres barn skulle døbes i 1769, medens andre afsnit ud fra den konkrete begivenhed trækker mere generelle linier om det konkrete emne op, f.eks. »De besovede kvindfolks forlørsere 1761«, hvor vi både hører om et barnelig, men også om jordemodervæsenet i bred almindelighed.

Placeringen af en mere almen behandling under ét bestemt årstal er indlysende nok problematisk: Er det i for høj grad den afgrænsede enkeltbegivenhed, der bestemmer den kronologiske placering af det almene eller er stofudvælgelsen rent fak-

tisk foregået omvendt? Det er indlysende nok ikke Randers' historie i sammenhæng, der her præsenteres. Selv om sammenhængen skitseres – eksempelvis i afsnittet »Så mange sjæle var der«, i afsnittet »Byen skifter ansigt« og i afsnittet »Indgangen til et nyt århundrede«. Sammenhængen skabes også ved, at flere emner behandles flere gange – således spørgsmålet om byens militære forlægninger.

Men som sagt – i almindelighed er det ikke sammenhængen der skabes her, og det har efter min mening heller aldrig været forfatterens hensigt. Bogens forord – og indhold i øvrigt naturligvis – viser, at det har været sigtet at levendegøre og aktualisere træk af byens historie ud fra genstande, gademiljøer osv.

Dette er efter min mening næsten lykkes til fulde. Bogens utroligt levende fortællerstil inspirerer endvidere til selv at gå videre – til selv at gå ud og opleve historien, til selv at komme på nærmeste hold af begivenhederne.

Det er ikke en systematisk historisk byvandring, der lægges op til her – men en mulighed for på en levende, spændende – og altid sagligt velfunderet måde – at møde 1700-tallets randrusianere på godt og ondt.

Og så lige et par enkelte torne: Generelt er bogens kildehenvisninger præcise, men for ofte forekommer billedtekster uden datering, f.eks. s. 15, 29, 87, enkelte billedtekster er uforståelige uden lokalkendskab – f.eks. s. 227 – og endelig forekommer enkelte billeder helt overflødige, bogens sigte taget i betragtning: Således storkereden s. 54 i afsnittet om »Skammens dag« – om børnefødsler uden for ægteskab!!

Der er nok ikke basis for at få finansieret et sådant pragtværk ret mange steder, men selve bogens grundidé kan også sagtens – og bør måske også – praktiseres på et langt mere beskedent niveau! Men læs den nu selv – det er spændende fra først til sidst!

Erik Kann

Poul H. Moustgaard: At vove for at vinde
Dansk fiskeri skildret af A. J. Smidth
1859-63. Grenaa, Dansk Fiskerimuseum,
1987. 247 s., ill. Kr. 168,-.

Bogens oprindelige forfatter, A. J. Smidth, var skuespiller af profession, men han blev 1859 ansat af indenrigsministeriet til at berejse landet og rapportere om fiskeriet – med henblik på en fiskerilovgivning. Hans rapporter blev udgivet i fire mindre bøger, som nu af etnologen Poul H. Moustgaard er samlede i een, illustreret og kommenteret, udgave, som nr. 3 i Dansk Fiskerimuseums skriftserie.

Nyudgaven holder sig til den Smidthske hvad selve teksten angår, men den er ikke skrevet med »krøllede bogstaver« som de gamle, og derfor læselig for flere, ligesom de, næsten alle samtidige, illustrationer, som Moustgaard har fundet frem, gør den til et attraktivt værk at beskæftige sig med.

Jeg skriver bevidst ikke »at læse«, for det er ikke en bog man læser fra ende til anden, men snarere et opslagsværk for folk som interesserer sig for fiskeriets kulturhistorie.

Man kan i Moustgaards indledning skaffe sig et overblik og en baggrund, og derefter slå ned på lokaliteter i den gamle tekst, som særligt måtte interessere. Og er der interesse for at gå dybere, vejledes man af noterne, som uddyber eller henviser til kilder. De fiskeritekniske udtryk samt gammel mål, vægt og møntfod er forklaret i en ordliste, og endelig er der et register over de i teksten nævnte danske stednavne.

Det er lidt sent at anmelde Smidth 125 år efter. Hans opgave var at samle information til statsadministrationen og han fortsatte som fiskerikonsulent med den opgave bl.a. at vurdere de ansøgninger om støtte til nye redskaber og fartøjer, som indkom til ministeriet. Den fiskerilov, han var med til at forberede, blev imidlertid ikke til noget – og den som endelig kom i 1888, byggede ikke på hans rapporter.

Moustgaards opgave har været, dels at præsentere Smidth, dels at placere ham i en tid og et miljø: stændersamfundets borgerlige kultur, som havde sine stereotype opfattelse af fiskerne som type, en type, som er dannet af kunst og litteratur mere end af kendskab til menneskene selv. »Smidth's fiskere – og vores« er et morsomt og interessant slutafsnit i Moustgaards indledning til de 200 sider »Indbetragtninger om Fiskeriernes Tilstand«, som i

uddrag har været trykt i *Berlingske Tiden*-de. For en ordens skyld skal det tilføjes, at Limfjorden ikke er med. Om den mente indenrigsministeriet at det vidste besked fra arbejdet med en lov for dette område fra 1857.

George Nellemann

Ole Mortensøn: Sejlskibssøfolk fra Det sydfynske Øhav

Langelands Museum 1987. 606 s., ill. Pris kr. 295,-. ISBN 87-88509-05-2.

Der er gang i den danske søfart i disse år – om ikke på verdenshavene, så dog på tryk. Først begyndte Nationalmuseet udsendelsen af værket »Søens folk« i 8 bind med nedskrevne sømandserindringer redigeret af Ole Højrup. Og nu har Langelands Museum udgivet en imponerende undersøgelse af de sydfynske søfolk i sejlskibsfartens sidste årtier fra ca. 1910 – 1940.

»Sejlskibssøfolk fra Det sydfynske Øhav« hedder den nye bog. Den er med sine 606 sider stor i omfang, men ligner samtidig et hovedværk om et stykke dansk maritim kulturhistorie. Forfatteren er museumsinspektør Ole Mortensøn, der har skrevet på materialet fra et omfattende indsamlingsarbejde i felten, i museer og arkiver. Gennem flere år har han opsporet, besøgt og interviewet forhenværende søfolk i det sydfynske område. Det er blevet til 41 udførlige karriere- eller livsløbsoptegnelser, som er optaget på bånd og siden udskrevet.

Om baggrunden for sit arbejde skriver Ole Mortensøn, at han blev inspireret til at gå i gang ved læsningen af Olof Hasslöfs »Sømand, fisker, skib og værft«, der som det siges, »for alvor tog hul på den maritime etnologi«. På den baggrund er det overraskende, når han lidt senere skriver: »Den brug der her er gjort af båndoptageren er noget forholdsvis nyt i Danmark. I England har man længe arbejdet med Oral History, som i dag udgør en hel skole.« Det må indrømmes, at den engelske betegnelse klinger bedre end fx »mundtlig-historie«; men her i Norden, hvor vi har en lang etnologisk og folkloristisk tradition for at bruge interviewet som indsamlingsteknik, her skulle det ikke være nødvendigt at lave nye bin-

destregs-kombinationer med historie for at legitimere en undersøgelse af denne art.

Denne detalje anfægter dog ikke selve fremstillingen, der byder på en nærmest overvældende mængde informationer. – Indledningsvis gøres der rede for den undersøgte region og nogle af dens forudsætninger som hjemsted for et udbygget maritimt erhvervsliv. Siden skildres rekrutteringen af søfolk, og der gives eksempler på, hvordan kystsamfundets børn er blevet socialiseret ind i søfolkenes forestillinger og færdigheder. Som én af informanterne fortæller: »Vi er opvokset til at skulle ud at sejle, for vi tilbragte alle vore drengeår på havnen, når vi ikke var i byplads« eller »vi legede nede i skibene hver dag. Vi kravlede sgu bare op i rigningen fra det ene skib til det andet«.

I følgende kapitler fortælles om de typer af sejlskibe, som hørte hjemme i det sydfynske, om selve sejladsen og om de kortere og længere farter, som skibene blev indsat i. Her i sejlskibenes sidste år måtte ejerne ofte tage til takke med de ladninger og destinationer, som dampskibsrederierne ikke fandt lønnende. Alligevel kunne man møde de fynske fartøjer næsten overalt på den vestlige halvkugle fra Bottenhavet til Newfoundland og Latinamerika.

I den sidste halvdel af bogens 16 kapitler kommer søfolkene igen i centrum. Her gennemgås den sociale organisation om bord med dens hierarkiske opbygning omkring de mere eller mindre stereotype roller fra skibsdrengens til skipperens. I skematisk form demonstreres det også, hvordan søfolkene ofte arbejdede sig op gennem skibets sociale system. – Andre afsnit drejer sig om arbejdet under sejlad og i havn, om boligforhold, kosthold, klædedragt etc. – Sidst i bogen prøver forfatteren at indkredse karakteristiske holdninger og vurderinger hos sine informanter og at give et signalement af den sydfynske søfartskultur, der, som det pointeres, dels er forankret i lokalsamfundet, dels i det internationale maritime samfund.

Som bogen er struktureret, har det været nødvendigt at splitte de enkelte interviews op i korte afsnit efter tema. Teksten er bygget op over sådanne citater; men hist og her bliver det næsten for meget, når forfatteren vælger at gengive flere identiske ud-

sagn. Der er ingen synlig metodisk gevinst ved fx at bruge en halv side til 5 citater om antallet af børn i informanternes opvækstfamilier (s. 43). Her kunne man godt have klaret sig med forfatterens oplysning om, at søfolkene ofte kom fra børnerige små-kårsfamilier.

Ligesom citaterne kunne bogens over-dådige illustrationsmateriale have vundet ved en redaktionel stramning. Her tænkes ikke på det æstetiske forhold, at de varierende strejtyper i tegninger og vignetter ofte misklæder hinanden, men derimod på de ikke helt få tegninger, der ikke har syn-derlig informationsværdi. Vignetten af en lystig flok væggelus på s. 449 kan tjene som eksempel. – Til gengæld er bogen illu-streret med et stort antal fortræffelige, æl-dre fotografier hentet frem fra samlinger og private gemmer. Her er ikke blot billeder af de fynske skibe til søs og i havn, men også en lang række usædvanlige motiver fra dagliglivet om bord.

De spredte indvendinger til trods så er »Sølskibssøfolk fra Det sydfynske Øhav« – som allerede fastslået – et flot resultat af et etnologisk inspireret forskningsprojekt. Det synes helt fortjent, når en række store fonde og Statens humanistiske forsk-ningsråd har ydet støtte til udgivelsen. Både de og læserne har fået noget for pen-gene.

Poul H. Moustgaard

Inger Støtt: ... og så tog vi til England. Skagboernes Englandsfiskeri 1921-1939
Skagenstudier 1, Skagen Fortidsminder
1987. 48 s., ill. Pris kr. 78,-.
ISBN 87-889940-01-2.

Kriser i fiskerierhvervet hører ikke kun nutiden til. Efter 1. verdenskrig brød det vigtige tyske eksportmarked sammen i in-flation og toldrestriktioner. Dansk fiskeri mistede derved sit største marked; men midt i bedrøveligheden fandt driftige folk en udvej. Det viste sig, at der var gode mulig-heder for at afsætte friske rødspætter og kuller i havne på Englands østkyst, hvis man selv sejlede over med dem. Dette nye fiskerimønster blev startet af kuttere fra Esbjerg i 1919. To år senere kom også skagboerne med, og de blev ved, indtil den

2. verdenskrig satte en brat stopper for den fri sejlads over Nordsøen.

Teknisk blev fiskeriet drevet med snurre-vod, som fiskerne allerede var fortrolige med. Det nye var, at fiskeriet foregik på fjernere pladser, og at landingerne fandt sted i fremmede havne som Grimsby og Lowestoft. Den store afstand gjorde det umuligt at nå tilbage til Skagen, så fiskerne var væk fra hjem og familie det meste af sommerhalvåret. Det gav en helt ny rytme, både i fiskeriet og i livet på land. Så selv om »Englandsfiskeriet« kun er én i en lang række af tilpasninger, som fiskeriet har været igennem, er det ikke sært, at denne periode stadig lever i erindringen hos de lidt ældre skagboer.

For museet Skagen Fortidsminder har cand.mag. Inger Støtt nu indsamlet mate-riale om den tid, hvor Skagen var tømt for fiskere det halve år. På den baggrund har hun skrevet en nydelig, lille bog, der nok skal bidrage til at holde liv i fortællingerne fra dengang. Den kan i hvert fald bekræfte de lokale læsere i troen på, at skagboer har tradition for at bjærge sig gennem kritiske perioder for fiskerierhvervet. Og mon ikke bogen også kan finde læsere blandt nogle af byens utallige turister og time-sharefolk?

Poul H. Moustgaard

Euðun Andreassen: úr Sögn og Sögu
Føroya Skúlabólagrunnur. Tórshavn 1986.
209 s.

Med romantikken fra begyndelsen af sid-ste århundrede fik man overalt i Europa en voksende interesse for den mundtligt over-leverede folkelige tradition og de store indsamlinger af eventyr og viser begyndte for alvor. I Tyskland blev især brødrene Grimm kendte for deres indsats, i Danmark fik man Evald Tang Kristensen. På Færøerne var det først og fremmest præsten og sprogmanden V.U. Hammershaimb, i mid-ten af det 19. århundrede, (*»Færøsk Anthologi«*) og filologen Jakob Jakobsen (*»Færøske Folkesagn og Æventyr«, Kbh. 1898-1901*), der indsamlede eventyr og sagn fra den rige færøske folkelige tradi-tion. Det folkelige traditionsstof blev over-alt et centralt element i en af romantikkens

udløbere: nationalromantikken, hvor et folks egenart, sprog og karakter – også i forhold til en eventuel overordnet suveræntstat – fik tillagt overordentlig stor betydning. At en så væsentlig del af indsamlingen af folkeeventyr og sagn på Færøerne blev foretaget af færøske sprogforskere er derfor ingenlunde tilfældigt. Indsamlingen og udgivelsen af den færøske folkeoverlevering tjente flere formål: bevaring af traditionen nu fastholdt af skriften, tilvejebringelse af en forståelse af den færøske kulturs egenart og skabelse og konsolidering af et færøsk skriftsprog; heri lå grunden til den videre udvikling af færøsk nationalbevidsthed og opgør med det danske overherredømme.

Andreassens bog »*úr Sögn og Sögu*« var oprindeligt ment som et supplement, der skulle udkomme sammen med genudgivelsen af Jakobsens »Færøske folkesagn og Æventyr«, istedet er den nu udkommet for sig selv. Hensigten med denne bog er dels at definere hvad man forstår ved sagn, dels at sammenstille sagnenes kildeværdi med andre samtidige kilder. Bogens sidste og tredje del er en nyskrivning af Jakobsens egne anmærkninger til det indsamlede materiale. Hovedsigtet med denne bog er at finde og belyse en svunden tids værdier og tænke måder og hertil, siger Andreassen, er sagnene de bedste kilder på Færøerne.

I bogens første del indkredses sagnbegrebet. To hovedkarakteristika er 1. at sagnene altid indeholder en sand kerne og 2. at de altid er bundne til tid, sted og person. Derudover er der sjældent mere end en begivenhed og ledetråd i sagnet, kun få og centrale personer optræder i hvert sagn, alt uvedkommende er skåret bort. Sagnene falder i fire hovedkategorier: personsagaer, huldresagn, oprindelses-sagn samt vandresagn med internationale rødder. Det enkelte sagn kan dog dække mere end én kategori. Herefter følger en rubricering af forskellige typer hovedpersoner, såsom bønder, kvinder og huskarle. Og endelig beskæftiger denne del af bogen sig med hvorledes overtro, udtrykt i enten hekseri (gandur), eller i beretninger om huldrer, skildres i sagnene.

Sagnene kan ikke bruges som kilder i en sædvanlig historisk forstand, men de kan vise hvorledes en samtid eller eftertid så

på de begivenheder, der skildres i det pågældende sagn. Som eksempel herpå underkaster Andreassen sagnet om Páll Fanga, der levede i 1600-tallet, en større behandling i bogens anden del. Overleveringen konfronteres med vidensbyrdene fra tingbøgerne og analysen udbygges til at påvise stærkt afvigende holdninger til især hekseri hos, på den ene side den færøske befolkning og, på den anden side de danske embedsmænd på Færøerne; endelig påpeges de juridiske konsekvenser af denne uoverensstemmelse for Páll. Dette lille case-study viser på forbilledlig måde hvorledes man kan opnå en både dybere og mere nuanceret indsigt i en tidligere historisk virkelighed når man sammenstiller kilder af vidt forskellig art.

»*úr Sögn og Sögu*« er en glimrende indføring i det færøske sagnunivers og diskussionen af hvorledes sagn kan give informationer om en forgangen tid og på hvilke måder de ikke kan bruges som kilder er både væsentlig og nyttig. Bogen kan siges at opfylde forfatterens oprindelige intentioner om at skrive et moderne supplement til Jakobsens »Færøske Folkesagn og Æventyr«. Endelig er det lykkedes for forfatteren at formidle sine forskningsresultater i et pædagogisk og letlæseligt sprog, så læsere uden faglige forudsætninger kan få udbytte af bogen.

Elisabeth Vestergaard

Jonathan Wylie: The Faroe Islands

Interpretations of History. The University of Kentucky Press 1987. 257 s., ill. Hfl. 78,-. ISBN 0-8131-1578-7.

Færøerne har fået endnu en historiebog. Antropologen Jonathan Wylie har gået historikerne i bedene og produceret en grundig beskrivelse af Færøernes historie, specielt perioden fra reformationen til 1920. Men det er ikke kun en bog om Færøernes historie, det er også en bog om historiens betydning på Færøerne.

Forfatterens kendskab til Færøerne går tilbage til 1970, da han som student lavede feltarbejde på stedet og blev slået af den store rolle, som færøsk historie og litteratur åbenbart spillede. Wylie indrømmer at have haft det forfængelige håb, at det ville være

overkommeligt at sætte sig ind i hele den relevante litteratur om så lille et sted som Færøerne. Alene et besøg i Jacobsens boghandel i Tórshavn overbeviste ham om det modsatte. Færøerne er et af verdens mest bogproducerende lande i forhold til befolkningstallet. Forundringen over historiens betydning på Færøerne har siden gået som en rød tråd igennem Wylies forfatterskab og formet mange af dets problemstillinger. Her bør nævnes *The Ring of Dancers: Images of Faroese Culture* skrevet sammen med David Margolin (University of Pennsylvania Press 1981). Det fælles tema for denne essaysamling er netop udviklingen af Færøernes kulturelle egenart og denne egenarts anvendelse i opbygningen af en moderne færøsk nation og identitet.

Wylies nye monografi drejer sig også om hvordan og hvorfor færingerne har oprettholdt deres kulturelle egenart gennem det 16.-18. århundrede, hvor øerne var næsten afskåret fra omverdenen, og gennem det 19.-20. århundrede, hvis forandringer på en gang inddrog Færøerne som en provinsiel periferi i Europa og skabte en delvis selvstændig nation. Forfatteren har gennemgået et meget stort kildemateriale og beskrivelsen går tæt på detaljer og personer på en måde som er i tråd med færingernes egen historieskrivning, men perspektivet er selektivt koncentreret om færingernes forhold til verden udenfor, deres selvforståelse i forhold til danskernes opfattelse af dem samt de politiske konsekvenser heraf.

Et særligt interessant kapitel, som er mindre historisk beskrivende end fortolkende, behandler sagn fra det 17. århundrede som historiske kilder. Her sammenholdes sagnene om Óli Jarnheysur og Snæbjørn med mere kontante historiske kilder, som bekræfter at sagnene har et reelt grundlag i stedfundne begivenheder og eksisterende personer. Men det væsentlige spørgsmål for Wylie er at skabe mening i, hvad disse sagn siger om begivenheder, hvad enten de er historiske eller ej. De bliver kilder til en social kosmologi, der skaber orden i færingernes forhold til verden udenfor. Wylie fandt det påfaldende at huldrefolk og vætter optræder hyppigere i sagnene fra det 17. og 18. århundrede

end i yngre og ældre sagn. Han forklarer det på baggrund af, at færingerne netop i de århundreder isoleredes, mistede kontrollen over deres økonomiske og politiske forbindelser til verden udenfor og blev »en indenrigs Provints« (s. 61). Det blev sværere at være ikke-danskere, hvis ikke det skulle indebære, at færingerne var natur. Udmarkens overnaturlige væsener kunne i den sammenhæng optræde som fortolkende elementer, der gjorde det muligt både at være ikke-danskere og ikke-natur.

Man burde måske tilføje et yderligere perspektiv til dette ræsonnement: Færingerne indgik ikke i en sammenhæng, hvor de kunne definere sig selv som et samfund forskelligt fra andre samfund af samme orden. Hvis de derfor som ikke-danskere skulle kunne definere en positiv identitet som et samfund, måtte de kunne kontrastere sig med andre samfund af samme orden som deres eget. Og her udmærker huldrefolkene uden for gærdet sig netop ved også at leve i samfund, så de kan spille rollen som nabostamme.

Behovet for lokale nabostammer opløstes med den moderne udvikling i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet, hvor forestillingen om nationer blev model for færøsk identitet og placerede Færøerne i samme orden som andre nationer. Wylie beskriver med stor detaljerigdom den politiske og kulturelle proces og de økonomiske forandringer. I konklusionen sammenligner han udviklingen i Island, på Færøerne og på Shetland med henblik på opnåelsen af national selvstændighed.

Shetland var økonomisk præget af nedgang og emigration i slutningen af 1800-tallet samtidig med at den engelske regering aldrig ville have accepteret kulturel egenart som begrundelse for politisk udskillelse af dele af Det forenede Kongerige.

Island og Færøerne var begge underlagt det danske rige, hvis nationalliberale strømninger i 1800-tallet så den nationale identitet begrundet i fælles sprog, historie og litteratur og også anså en sådan national identitet som legitim begrundelse for afgrænsningen af selvstændige stater.

Islands økonomiske udvikling haltedede efter den færøske. Den var dog hurtigere og mere omvæltende for det traditionelle sam-

fund end den færøske, da den endelig tog fart. Men island havde en litteratur og et skriftsprog, som gjorde, at man i Danmark måtte anse landet for en nation, hvilket fik følger i form af tidlig politisk selvstændighed.

Færingerne havde ikke haft et skriftsprog siden reformationen, og det var ikke indlysende for de danske myndigheder at færingerne skulle udgøre en nation. Den nationale bevægelses fremvækst på Færøerne blev stærkt knyttet til bestræbelsen på at skabe det, som definerede en nation: et skriftsprog, en litteratur og en historie. Den isolation og de øvrige forhold, der havde bevaret bondesamfundets traditionelle former, blev nu et aktiv for den nationale bevægelse. Bondesamfundets kultur fik den nye funktion til at levere nationale symboler, ikke mindst ved at blive omsat fra mundtlig tradition til skriftlig litteratur og historie. Færøsk sprog, som havde været til daglig brug, skulle flyttes op på det officielle samfundslivs niveau, hvor dansk havde været enerådende – ikke som et nationalt fremmed sprog, men som et finere eller højere sprog.

Det er næppe for meget sagt, at det stadig præger færøsk kulturvidenskab, at den skal levere stof til den fælles identitet frem for at problematisere. Wylie eksemplificerer bl.a. dette ved de lokalhistoriske bygdesagaer, som på den ene side indtager mundtlig tradition i en skriftlig og professionel sammenhæng som symboler på en moderne kultur, men som samtidig har en form, der virker ejendommelig på fremmede – en form, der bestræber sig på ikke at adskille historieskrivningen fra lægfolk. Den færøske nationale kultur har haft det problem at måtte vedligeholde den historiske kontinuitet bagud i en situation, hvor det historiske bondesamfund stadig var nærværende i samtiden. I den forbindelse kan man så komme til at fundere over det forhold, at stor og lille tradition på Færøerne forekommer meget sammenblandede – at øernes førende linguist selv fisker sine torsk og skomageren spiller kammermusik.

Wylies bog vil kunne sætte mange ideer i gang hos læseren, men det skal ikke overskygge, at der også er tale om et veidokumenteret historisk værk. Bogen indeholder

et appendiks med en historisk oversigt over Færøernes styre og øvrighedspersoner, noter til de enkelte kapitler, kilde- og litteraturliste opdelt på årbøger/officialle publikationer og anden litteratur samt et emne- og navneindex. Endelig er det en smukt produceret bog.

Torben A. Vestergaard

Turid Taksdal:

Trekk fra islandsk folkekultur

Universitetsforlaget, Oslo 1986. 240 s., ill. ISBN 82-00-07746-2.

For den, der som anmelderen ikke har noget særlig nært forhold til islandsk folkekultur, er her en særdeles nyttig oversigt. Bogen kalder sig selv et kompendium til brug inden for faget etnologi ved universitetet i Oslo. Den har da også i nogen grad karakter af lærebog f.eks. ved sine klare formuleringer, de programagtige indledninger til de enkelte afsnit samt de pædagogiske sammenfatninger ved slutningen af dem. Dette skal betragtes som noget positivt, der ikke bør afskrække de læsere, som ikke siden skal høres i bogens indhold. Derimod må man nok beklage den emnemæssige begrænsning, der omtales i forordet, og som medfører, at mad, klæde- og håndværk kun er behandlet sporadisk i anden sammenhæng. Denne mangel ligesom udeladelsen af en del sider af den sociale kultur forklares næppe af nogen særlig studieordning, sådan som den åndelige kultur henvises til nabofaget folkemindervidenskab. Der er heller ikke mange ord om såkaldt folkekunst, som ellers gerne regnes med til folkekulturen.

Den oversigt over større dele af den materielle folkekultur på Island, som det altså her drejer sig om, er bygget op over to hovedafsnit, næringsliv og byggeskik. Forud herfor bliver læserne dog belært om baggrunden: Man får skildret den scene, hvor handlingen skal udspilles, og dramaets personer bliver præsenteret. Det første sker i en almen orientering, der giver en kortfattet redegørelse for naturforholdene, bosættelsen og den senere historie. Dernæst følger et afsnit om folkemængde, social lagdeling og bebyggelse, ligeledes

temmelig kortfattet, men med stadig stræben efter historisk sammenhæng.

I det første af de to hovedafsnit er næringslivet behandlet i en række kapitler. Husdyrbrug har altid været væsentligt på Island og får derfor en rimelig vægt i fremstillingen. I tilknytning hertil kommer forfatteren også ind på de bygninger, der har været brugt til husdyr, ligesom der omtales fremskaffelse af foder, dvs. høslæt, og behandling af animalske produkter, f.eks. arbejdet med mælk, slagtning, fåreklipping og spinding samt videre forarbejdning af uld. I det følgende kapitel om agerbrug og vilde planter til mad skildres de særlige forhold ved nordgrænsen for kornavl. Det var ikke blot den middelalderlige klimaforværring, der blev skæbnesvanger for dyrkningen af korn, men også de gode afsætningsmuligheder for islandsk tørfisk, der blev grundlag for import af udenlandsk korn. I stedet for dyrkede afgrøder kunne man ty til nogle vilde planter, som blev samlet på forskellige lokaliteter. Det drejer sig om såkaldt strandrug, om lav og om en rødalge, der især trives, hvor der er stor tidevandsforskel. Den efterfølgende skildring af fiskeri og fangst kommer naturligt nok ind på redskaber og både. Tidsmæssigt når den helt frem til de sidste udvidelser af søterritoriet. Behandlingen af næringslivet slutter med et kapitel om handel. Herigennem skete ikke blot en udveksling af varer, men handelen formidlede også impulser til et ellers isoleret samfund.

Spørgsmålet om påvirkninger udefra strejfes flere gange i hovedafsnittet om byggeskik, der bl.a. behandler et oprindeligt nordatlantisk fællesskab, som først efterhånden spaltes op i visse lokale særpræg. Der gøres grundigt rede for materialer og konstruktioner, herunder f.eks. for skæring af græstørv og brugen af dem i husvægge. Man får et klart indtryk af tilpasningen til klimaet og den vanskelige materialesituation, især mangelen på træ. Også rumfunktioner behandles, og både på dette område og for konstruktionerne anføres en del islandske betegnelser. I den i øvrigt vel illustrerede bog er dette afsnit nok det, hvor billederne spiller størst rolle og på udmærket måde anskueliggør og uddyber teksten.

For fuldstændighedens skyld skal næv-

nes, at der til sidst i bogen findes et tillæg om islandsk sprog og navneskik. Der er også en litteraturliste. Men for resten er der i alle bogens kapitler omtale af særlig væsentlige bidrag fra forskningen vedrørende forskellige sider af den materielle folkekultur på Island. Alt i alt er bogen således ikke blot en instruktiv oversigt, men det er også muligt ved hjælp af den at finde vejen til mere indgående studier af de enkelte emner.

Peter Michelsen

Gunnar Solvang:

Vadehavsbønder på Rømø

Landbrugsudvikling og livsvilkår i det 20. århundrede. Bygd 1986. 191 s., ill. Kr. 125,-. ISBN 87-87293-33-1.

Hvis man slår op på et Danmarkskort i et almindeligt skoleatlas, fremstår Rømø som en næsten ensfarvet grøn plet, der er forbundet med Jylland ved en dæmning. Denne grønne farve dækker over meget forskelligartede naturforhold, der har sat sig dybe spor i øens erhvervsforhold, og stadig gør det. Om dette handler bogen, der er den anden i Ribes og Sønderjyllands amtskommuners forskningsprojekt »Vadehavets Kulturhistorie«. Første bind om Mandø udkom i 1983, se Folk og Kultur 1985, s. 157. Projektets formål er at samle viden om vadehavsregionens erhvervs- og kulturmønstre, og hovedvægten i denne bog ligger på erhvervsmønstret i dette århundrede, men med et historisk tilbageblik til 1600-tallet.

Forfatteren dokumenterer og belyser landbrugets udvikling og tilknyttede bi-erhverv samt den øvrige erhvervsudvikling på øen. I forlængelse heraf fremdrages nogle årsager til de ændringer, der er sket i landbrugsstrukturen. Der er anvendt ret forskelligartet materiale til bogen, kort og arkivstof suppleret med beretninger fra en række nuværende og tidligere landmænd. Dette varierede materiale gør bogen levende og spændende, og de mange kortudsnit understøtter fremstillingen.

Rømø er som de andre vadehavssøer under stadig omdannelse af vind-, strøm- og niveauforhold og til tider alvorligt truet af stormfloder. Sidst det gik galt, og diget

brast, var i 1981. I en nærmest halvmånefacon består øen fra vest mod øst af følgende landskabszoner: forstrand, havklitrækken, stranden, den gamle klitkerne, der i dag består af klithede eller plantage og endelig marsken. Da øen er 16 km lang og 6 km bred, er de nævnte landskabszoner ganske smalle. Det dyrkede land er således på sit smalleste sted kun få hundrede meter bredt, og på det bredeste ca. 2 km.

I dag bor der lidt over 800 mennesker fast på øen, omkring 1600 menes tallet at have været ca. 1500. Landbrugsjorden har altid været såvel sparsom som karrig, og det har derfor været nødvendigt at udnytte alle muligheder for at supplere den dyrkede jords afgrøder, f.eks. med høslet i marskengene, brændsel fra lyngen, fuglejagt, fiskeri og sælfangst. Søfart har også i en lang periode været øens hovederhverv, ikke landbruget. I middelalderen deltog Rømøboerne i de store sildefangster, og de var meget aktive i handelen på Ribe. Rømø var Ribes vinterhavn og ladeplads, og Rømkøbmændene ejede flere skibe end Ribes. Disse herlige tider fik en brat ende med svenskekrigene, hvor en stor del af produktionsgrundlaget, nemlig alle skibene, blev brændt af svenskerne i 1643. Hertil kommer, at der havde været en meget stor stormflod i 1634, og at øen i disse årtier også var hærget af sandflugt.

Søfarten fik nu en ny betydning for Rømø, idet mændene tog hyre hos hollandske og nordtyske skibe. Rømøboerne havde ry som dygtige søfolk, og allerede 1697 blev der oprettet en navigationsskole i Sønderby. Søfartstiden falder i to hovedperioder, Grønlandsfarten fra 1600-1800, og Islandsfarten i 1800-tallet. De fra Rømø kendte »kommandørgårde« (kommandører er det hollandske udtryk for kaptajn) blev bygget og rigt udstyret i løbet af søfartstiden. Da sejlskibene forsvandt som 1800-tallet skred frem, daledede søfartens økonomiske betydning. Fra omkring 1900 blev landbruget hovederhverv og mændenes job. I hele den forudgående periode havde kvinder, børn og gamle dyrket jorden, suppleret med sæsonarbejdere fra den jyske vestkyst. Da disse unge hyppigt giftede sig med Rømøboerne, var de med til at skabe nye impulser udefra. I mere

trange tider har kvinderne på Rømø desuden måttet tage arbejde på fastlandet.

De nævnte naturforhold har været fælles for hele øen, og en eller anden form for landbrug har også været enten hoved- eller bierhverv for alle. Men ellers har forholdene på den nordlige del og den sydlige del været ret forskellige. Der var flest gårde og større husstande på den nordlige del, mens Sønderland var præget af kådnersteder, den rømøske betegnelse for småfolk eller husmandssteder. Bierhervene havde derfor også langt større betydning for familiernes indkomster på Sønderland.

Selv om Rømøes landbrug selvfølgelig ikke har været uberørt af landbrugsudviklingen på fastlandet, har øen hele tiden haft og bevaret visse særpræg. Marskjorden har tjent til kreaturgræsning og høslet, og kreaturerne har altid været landbrugets bærende økonomiske element.

Fårene var et andet vigtigt element i landbruget. Indtil midten af 1940'erne havde så godt som alle på øen får, og i perioden fra november til i begyndelsen af februar kunne de ligesom kreaturerne færdes frit over hele øen, kaldet »årty«, løsdrift. Efter krigen, der betød en kraftig forøgelse af fåreholdet, var de så trætte af at have får over det hele på Sønderlandet, at man besluttede at afskaffe dem. Og det gjorde man så, næsten kollektivt. I nutiden er der stadig får på den nordlige del af øen, men økonomisk tæller driften ikke meget.

Svineavl har aldrig haft nogen særlig betydning, ud over til selvforsyning, bortset fra en kort opblussen i 1950'erne. Af korn var rug den vigtigste kornsart.

Brændselsforsyningen klaredes ved tørv og lyng og »kassen«, den tørrede dyregødning, der var efterladt på græsgangene. Hvortil kom drivtømmer fra stranden. Bogen har meget grundige diagrammer over landbrugets årsrytme 1900-20, 1920-40, 1984 samt et kådnersteds årsrytme i 1920'erne og 30'erne. Som følge af de meget afvækslende naturforhold, havde de enkelte gårde og kådnersteder deres jord spredt over meget store arealer, med megen spildtid til følge. Alle landbrug havde en større eller mindre strimmel af de tidligere nævnte landskabszoner. F.eks. bliver man helt forpustet af at læse om vilkårene for familien Helmschen, der drev et kådner-

sted i Vråby på Sønderland fra 1945 til 1975. Henriette H. beretter: »Når køerne var ude i marken mod vest, hvor vi gik ud for at malke, skulle vi op og af sted kl. 4 om morgenen. Så kom vi hjem igen kl. 7. Vi skulle gå med mælken, 2½ km hver vej.« De malkede i en periode 3 gange om dagen, og nåede aldrig en middagssøvn. Børnesangen »Når min far kommer hjem, er min mor lige gået«, falder en ofte ind, når man læser om denne familie. Aftenmalkningen blev besørget af konen alene – og ofte måtte hun gå, før manden var kommet hjem fra sit arbejde. Maden blev holdt varm af en »kassen«. Hvis konen stadig ikke var kommet hjem, når han havde fodret kreaturer, svin og høns, gik han hende i møde. De var ofte først hjemme ved 10-tiden om aftenen.

De udefra kommende begivenheder, der havde præget samfundet i dette århundrede, er Genforeningen 1920, den danske stats anlægsarbejder i 20'erne og 30'erne og endelig færdiggørelsen af Rømødæmningen i 1948 og bygningen af havnen i Havneby 1961-64.

Af de inddæmmede områder har Juvrediget fra 1926-28 haft størst betydning i nyere tid. Det inddæmmede marskområde fik betegnelsen Danmarks bedste jord, – og man begyndte hurtigst muligt at pløje dele af jorden. De mange års erfaringer, der er gjort siden, har afsløret, at jorden forbliver mest frugtbar ved at ligge hen med naturgræs. Hvis jorden bare en gang er pløjet og tilsået med kulturgræs, må man vedblive med at tilså den med nogle års mellemrum. Men udbyttet har som nævnt vist sig ringere, og kvæget foretrækker naturgræsset.

De mange offentlige arbejder gav et kærkomment tilskud til kådnerstederne, der var nødt til at supplere deres landbrugsindtægt med andet arbejde. Nogle havde næsten hoverilignende forhold. Kommunen kaldte f.eks. til møde i Kongsmark for at udlicitere et stykke vej, der årligt blev belagt med lyng. Sognerådsformanden kørte foran på vejen, og udliciterede et vejstykke for hver 500 m, 1 læs lyng pr. telefonpæl. Og en meddelelse siger: »Vi løb alle bagefter vognen, for at få et stykke, for at arbejdet kunne være med til at betale skatten. Vi skyldte jo alle i skat,

og det meste blev fratrukket; det var sjældent, at vi fik penge til udbetaling.«

Rømødæmningen vendte op og ned på mangt og meget på øen. Nok mest på Sønderlandet, hvor mange kådnersteder er forladte og mange er blevet arbejdsfolk på fastlandet. Turistindustrien har givet indtægter til nogle, men det meste tilfalder folk uden for øen. I 50'erne og 60'erne udlejede flere husstande værelser, mens turismen i dag stiller større krav med hensyn til komfort, end mange familier har mulighed for at tilbyde.

Flere landbrugere har fundet en fin balance mellem turisme og landbrug. Campingplads om sommeren, fåreafgrensning af campingpladsen om vinteren. Der er sket mange jordfordelinger, opkøb, forpagtninger og enkelte udskiftninger i de senere år, og det er lykkedes at skabe nogle økonomisk rentable bedrifter, der har bevaret mange træk af de rømøske traditioner, særligt i den nordlige del. Kærligheden til jorden har bevirket, at en række landbrug har undladt at opgive landbrugspligten, selv om de ikke selv varetager noget af driften.

Bogen er godt håndværk og absolut læseværdig. Den er velillustreret med kort, en række diagrammer og fotos af rømølivet i de sidste 100 år. Enkelte grafer kunne være bedre udformet, da meget varierende årstalsintervaller er placeret, som om tidsafstanden er den samme. Og en alderspyramide er helt fejlagtig udformet. Men bortset fra disse småting, er det en god bog.

Helle Askgaard

»Folklorens betydelse«

Föredrag vid NIF:s fjärde ämneskonferens på Hässelby slott 24.-26.2.1984, redigerade av Bengt av Klintberg. Norstedts, Stockholm 1987. 257 s., ill. Kr. 255,-. ISBN 91-1-873341-7.

Hvad betyder folkloren? Hvad er det for budskaber, den sender ud? Disse spørgsmål behandles i bogen »Folklorens betydelse«, som er en samling foredrag holdt ved NIFs (Nordisk Institut for Folkedigtning) forskersammenkomst i 1984. Man ledes ind i de interne faglige diskussioner

af en lille åbningsartikel af Bengt Holbek fra Københavns universitet.

Holbeks bidrag giver en lille indføring i nogle teoretiske problemer i faget folkloristik omkring en forståelse af folkloren. Den præsenterer de psykologiske måder at fortolke eventyr på. De gængse freudianske og jungske fortolkninger bliver nævnt som vigtig inspiration, men bliver rent principielt afvist som for spekulative og med for lidt sans for den sociale sammenhæng. Disse fortolkninger gøres nemlig almenmenneskelige, hvor de skulle have været begrænset klasse-mæssigt, kønsmæssigt og med hensyn til særlige tiders specielle forhold.

Lauri Honkos lingvistisk prægede indlæg beskæftigede sig med nogle videnskabsfilosofiske overvejelser. Det, der blev behandlet, var dilemmaet om hvorvidt et budskab kan andet end blive misforstået, når det sendes og modtages af folk med forskellige forudsætninger. Hans pointe om at folklorens betydning udelukkende må søges i konteksten var lidt forstemmende for udsigterne til at kunne foretage studier på folklorearkivernes ofte kontekstløse materiale. Dette problem blev der ikke givet nogen løsning på i hans indlæg.

Den sprogvidenskabeligt funderede folkloristik blev desuden repræsenteret af Satu Apo, som gjorde rede for nogle af de samme teoretiske problemer. Det spørgsmål, som Honko tog op, besvarede hun ved hjælp af den enkle og selvindlysende tanke, at der naturligvis må være fælles betydninger – ellers vilde enhver kommunikation være umulig. Derimod blev det gjort klart, at man må skelne mellem den individuelle og den kollektive betydning. Der kan sagtens være flere personlige betydninger og en fælles betydning eller morale, som alle trods alt er enige om.

Barbro Klein fra Sverige bidrog med en faghistorisk gennemgang af Freuds indflydelse på amerikansk traditionsforskning. En oversigtsartikel, som i sig selv kunne være introduktion til Freuds tanker. Interessant var det, at hun pointerede Freuds egen bejljen til folkeminddeforskningen – han var overbevist om at folkloristikken ville bestyrke og bekræfte hans teorier om underbevidsthedens skjulte og omhandlede måder at komme frem med tabublagte emner på. Han så folkloren som et socialt

udtryk for de psykiske fænomener og deres handlingsmønstre. Barbro Klein formulerer sig klart og medrivende og man fornemmer hendes begejstring for det, hun beskæftiger sig med. Ulf Palmenfelts kommentar til hendes indlæg er også i sig selv en lille perle. Han udtrykker sig klart, enkelt, humoristisk og veloplagt – og han får ved hjælp af æbler og pærer forklaret begrænsningerne ved de psykologiske tilgange til folkeminderne.

Birgitte Rørbye fra Danmark fortalte om den danske folkemindbevægelses historie og de konsekvenser, som indsamlerens ideologi har fået for det indsamlede materiale og hun stiller spørgsmålet om hvorvidt moderne folklorister kan arbejde med det gamle, ofte kontekstløse, materiale i arkiverne. Altså samme problem, som Honko tog op. Hun har som udgangspunkt, at der ikke findes en betydning i traditions materialet og heller ingen, som er knyttet til den situation, som for eksempel sangen bruges i. Hun mener, at der kun findes de betydninger, som folk selv eller forskeren lægger i sangen, historien osv. Man kan forsøge at fastholde eller finde frem til denne type af betydninger gennem en almen historisk viden, som bruges til at male den scene, hvor skuespillet (dvs. brugen af folkeminderne) foregår.

Man kan opfatte lundenseren Jochum Statts indlæg om rædselens kulturelle sprog som en fortsættelse af Birgitte Rørbyes overvejelser. Han har netop forsøgt at sætte et konkret arkivmateriale ind i et samfundsmæssigt perspektiv og gennem en baggrundsviden har han forsøgt at aflæse betydninger. Det er specielt forestillingen om Nøkken, som han har beskæftiget sig med. At denne fremgangsmåde er uden problemer, får man indblik i gennem de to opponenteres kritik.

De enkelte forskere, som udtaler sig i »Folklorens betydelse« er indbyrdes meget forskellige – og meget uenige. Nu og da kan det være lidt svært at fastholde den røde tråd fordi folk taler om så forskellige ting og lægger vægt på helt modsatrettede perspektiver. Men det er også spændende og givende at få indblik i de faglige diskussioner og uenigheder.

Bogen har ikke nogen svar parat, men den har en masse spørgsmål at stille. Det

gør den nok som helhed mindre velegnet til et bredt publikum. For fagfolk vil det nok blive en bog, som læses i brudstykker til inspiration eller i forbindelse med specielle interesseområder, som behandles af de enkelte forskere. Bidragene kunne måske godt have været lidt mere sammenlignelige end de er, men når de ikke er det, skyldes det jo nok, at bogen er det første forsøg på systematisk at få denne diskussion i gang. Det er trist, at der skulle gå så lang tid med udgivelse og redigering, man kunne have brugt bogen noget før. Forhåbentlig er det ikke det sidste vi har hørt til denne spændende diskussion.

Björg Kjær

**Torben Brostrøm:
Folkeeventyrets moderne genbrug
eller Hvad forfatteren gør**

Gyldendal 1987. 221 s. Kr. 188,-.
ISBN 87-00-02924-6.

**Torben Brostrøm (red.):
Danske digtere fortæller eventyr**

En antologi. Gyldendal 1987. 254 s. Kr. 182,-. ISBN 87-00-08164-7.

Ole Ravn (red.): Lykkeland

Gamle og nye eventyr af danske forfattere. Aschehoug 1987. 202 s. Kr. 168,-.
ISBN 87-11-07622-4.

Eventyr som litterær kunstform er *in* i disse år. Før var det nærmest flovt at vedstå sin smag for den slags barnagtigheder, når det da ikke lige var den statsautoriserede Andersen, men nu kan man fornøje sig med både antologier og studier over genren. Det er måske en eftervirkning af halvfjerdsernes litteraturkritiske dille med eventyrstrukturer. Og så viser det sig, når man mønstrer tropperne, at denne Andersen blot er én af mange, selv i Danmark. Til sammen rummer de to antologier – der spænder lidt ben for hinanden, de har seks tekster til fælles – over 60 danske kunsteventyr af godt 40 forfattere, heraf en tredjedel kvinder; desuden får vi et drys folkeeventyr og et par svenske sidestykker. Der er mange perler imellem, og meget som nok ikke er velkendt. En fortjenstfuld indsats, eller rettere to.

Ravns efterord er diskutabelt. Der er lidt unøjagtigheder iblandt, årstal og den slags, men vigtigere er en grundlæggende usikkerhed med hensyn til forskellen mellem eventyr og myte. Perraults ret avancerede stil påstår han er folkelig, og folkeeventyrene henlægger han råt og brutalt til middelalderen. Genfortæller Skt. Andersen et folkeeventyr, hører det det 19. årh. til, men gør Maren i Kæret det, gælder andre regler: hun må ikke være en gyldig repræsentant for sin egen tid. Vi så det samme for nogle år siden i Gyldendals store marxistiske litteraturhistorie, der satte folkeviser i middelalderbindet, sagn og eventyr i bindet om tiden 1620-1746, selv om hovedparten af grundmaterialet var optegnelser fra efter 1850. Det er en udvanding af Ernst Blochs begreb om usamtidighed (at forskellige lag i et samfund udvikler sig i forskellig takt), der her fører til en irriterende lighed med det antikverede »folkeminde«-synspunkt.

Langt bedre vejledning får man hos Brostrøm. Hvor Ravns fremstilling er systematisk og sigter på gymnasieundervisning og lignende, ser Brostrøm kunsteventyret som en historisk genre med udspring i folkeeventyret. Især gør han opmærksom på begrebet *intertekstualitet*, det forhold at hver ny skribent forholder sig til hele den litteratur, der allerede findes; det er selvfølgelig en stadigt voksende masse, og man kan da heller ikke undres over at den moderne eventyrforfatter forholder sig til en langt rigere og mere kompliceret fortid end Oehlschläger og Andersen. Paradeeksemplet er Andersens *Den grimme ælling*, som skildrer en skæbne der er forudbestemt til at ende lykkeligt, over for Pontoppidans *Ørneflugt*, der byder på en grum omvendning af samme tema. Her er tale om en åbenlys reaktion, og det finder man også andre steder, men meget ofte er den mere skjult og skal ledes frem, hvad Brostrøm kan. I hans skildring fremstår eventyret som et instrument under bestandig udvikling og forfinelse gennem (i vor litteratur) nu snart to hundrede år.

En ting man må sætte pris på er hans sikre greb om forskellene mellem myte, eventyr og sagn, mellem skriftligt og mundtligt, mellem forskellige perioders betingelser og udtryksmuligheder, kort sagt: en lydhørhed og en bevidsthed om genrens

bredde og grænser, som er instruktiv. Hvor f.eks. myten, som han siger, er magtens sprog, udtrykker en højere sandhed man skal tro på, lægger eventyrene ikke skjul på at de er det pure opspind; det er en del af pointen med den form. Brostrøm er opmærksom på, at folkeeventyrets helt/heltinde som regel kommer nedefra, er spydspidsen for den fantasi og kraft der trives i folkedybet. Kunsteventyret er mindre entydigt orienteret, men det bevarer den skjulte kritik, oprøret mod mytens patent på sandheden. I så henseende forbliver det sig selv tro tværs gennem alle omskiftelserne.

Der er meget godt at hente hos Brostrøm; men hovedsagen er trods alt fortællingerne selv, og man kan næsten regne det for et held, at de to forlag fik samme tanke på samme tid, for trods de nævnte overlapninger giver Ravn og Brostrøm tilsammen et rigere udvalg end nogen af dem kunne have gjort sig håb om at få frem på egen hånd. En dimension af dansk litteraturhistorie er blevet synlig.

Bengt Holbek

Bengt Holbek: Interpretation of Fairy Tales. Danish Folklore in a European Perspective

FF Communications, No. 239, Helsinki, 1987. ISSN 0014-5815, ISBN 951-41-0548-6.

Bengt Holbeks bog er hans doktordisputats, som han forsvarede for den filosofiske doktorgrad ved Københavns Universitet i forsommeren 1987.

Holbeks hensigt med disputatsen er at forsøge en fortolkning – i betydningen forklaring – af de »overnaturlige« fænomener der optræder i trylleeventyrene. Hvad betyder alle de syvmilestøvler, glasbjerge, talende dyr, drager, trolde, forheksede prinsesser og prinsesser, osv.? Det er et voveligt foretagende at gå i gang med, for godt nok var der mange af de tidligste folkeminderforskere der søgte at løse problemet dengang interessen for eventyrene var ny, men i det 20. årh. er der vist ingen folklorister der har beskæftiget sig med den side af eventyrene. Derimod har litteraturfolk og psykologer kastet sig over emnet, hvilket

har resulteret i en overordentlig omfangsrig litteratur, der dog ofte er præget af at forfatterne ikke ved meget om folkeminder.

Holbek har således ikke haft mange indgange til disposition inden for sit eget fag, men han har så til gengæld studeret den litteratur der er tilgængelig inden for ovennævnte discipliner for at hente inspiration og indsigt der kunne anvendes til hans eget arbejde. Resultatet fremstår som en sammentænkning af resultater opnået inden for folkemindevidenskab, socialhistorie, psykologi og litteraturvidenskab (strukturanalyse). Selv om emnet således på den ene side er overrendt, er afhandlingen altså også i højeste grad et pionerarbejde på området.

Holbek begynder sin undersøgelse med en beskrivelse af materialet. Som grundlag for sin udvælgelse af tekster vælger han et »håndværker«-synspunkt: eventyrene er benyttet af forskellige mennesker i bestemte sammenhænge, og hans interesse samler sig derfor om fortællerne og, i mindre grad, deres publikum. Der gives en redegørelse for forholdene i Jylland i den sidste tredjedel af forrige århundrede. Denne følges op med en gennemgang af Tang Kristensens virke som indsamler og en vurdering af hans samlingers kvalitet. Ud fra ønsket om at finde frem til de »aktive« eventyrfortællere med et egentligt repertoire begrænser Holbek herefter undersøgelsen til kun at omfatte fortællere der har meddelt Tang Kristensen tre eller flere trylleeventyr.

Holbek bringer derpå et omfangsrigt katalog over fortællere som opfylder dette minimumskrav. Kataloget er bl.a. forsynet med biografiske oplysninger samt repertoirelister for den enkelte fortæller. En analyse af kataloget viser tre ting som det specielt er værd at hæfte sig ved. For det første er antallet af fortællere med trylleeventyr på repertoiret ganske lille: ifølge Holbeks beregninger 2% af alle Tang Kristensens meddelere, eller 1/3% af befolkningen hvis man ser på de sogne i Ringkøbing amt hvor Tang Kristensen indsamlede i sin første aktive periode som indsamler. Det ville i den forbindelse have været interessant med en diskussion af hvorvidt disse lave tal er karakteristisk for trylleeventyrtradition i almindelighed, så-

dan som Holbek vist mener. En anden nærliggende forklaring kunne jo være at dansk eventyrtradition allerede var godt på vej til at forsvinde på Tang Kristensens tid.

Den anden konklusion som kan udledes af kataloget er, at mandlige fortællere, som er i overtal, foretrækker eventyr med mandlig helt, mens kvindelige fortællere har en mere jævn fordeling af eventyr med mandlig og kvindelig helt. Selve denne iagttagelse synes vel ikke særlig revolutionerende, men som Holbek påpeger indebærer iagttagelsen også at man herefter må antage at fortællerne foretager en udvælgelse, så deres repertoire bliver i overensstemmelse med deres egen situation. Der er jo forskere der har ment at meddelerne blot passivt videregiver hvad de selv har modtaget.

En anden forklaring kunne dog være at mænd og kvinder i kraft af deres forskellige liv til dels var udsat for forskellige eventyrtraditioner. Der er meget der tyder på at mænd har haft deres eget eventyrmiljø – på kroen, i hæren, på arbejdet – og hvis eventyr med mandlig helt har været dominerende eller enerådende her, må det automatisk smitte af på de kommende fortællere, der lærer deres repertoire ved disse lejligheder.

Den tredje hovedkonklusion som Holbek drager af sit katalog er at eventyrfortællerne i langt overvejende grad tilhører landproletariatet. Dette forhold præsenteres som om det skulle være udtryk for en ny erkendelse, men dels synes det som om Holbek overdriver fortællernes lave sociale position (tilhørte håndværkere og hjælpelærere f.eks. per definition landproletariatet?), og dels er det vel tænkeligt at Tang Kristensen, der jo selv påpeger at »Folkeminderne gjemmes mest af fattige Folk«, skulle have haft større held med sit arbejde netop blandt disse folk. Traditionen var jo også allerede døende på Tang Kristensens tid, så det kan ikke være overraskende hvis den netop har været bevaret hos de dårligst uddannede og fattigste lag af befolkningen.

Som oplæg til den egentlige tese følger et flere hundrede sider langt afsnit med diskussion af tidligere fortolkningsforsøg. Der er tale om en imponerende forskningshistorisk oversigt, som ifølge sagens natur

ofte bevæger sig ind på helt andre forskningsområder end folkloristikken. Dertil kommer at denne gennemgang leverer inspiration til udformningen af afhandlingens tese og til de senere analyser. En gennemgang af de freudske og jungske skolars opfattelse af eventyrene giver nogle ideer, og der er en diskussion af forskellige morfologiske og strukturelle tilgange. Holbeks interesse samler sig her om Meletinskij-gruppens reviderede udgave af Propps *Morfologi*. Denne skoles »syntagmatiske model« samler Propps funktioner i fem akter. Endelig præsenteres en såkaldt »paradigmatisk model«, der oprindeligt er udviklet af Köngäs Maranda. Ifølge denne kan eventyrenes *dramatis personae* beskrives tilfredsstillende ved hjælp af en kubus baseret på modsætningerne høj/lav, mand/kvinde og barn/voksen.

Det centrale kapitel med præsentationen af afhandlingens tese indledes med en redegørelse for præmisserne. Genren trylleeventyr defineres endeligt, hvilket bl.a. udelukker novelle- og helteeventyr, og det påstås at de således definerede trylleeventyr må kunne fortolkes på deres egne præmisser. Det fremhæves som en grundlæggende antagelse at der eksisterer forbindelse mellem fortællernes livsbetingelser og eventyrenes indhold. På grundlag af en diskussion af disse livsbetingelser og af forskellige træk ved eventyrene kommer Holbek til den antagelse at de repræsenterer en form for kollektiv dagdrømmen. De viser en verden som den burde være.

Holbek tager nu udgangspunkt i Propp, der jo definerer sine »funktioner« ud fra deres betydning for eventyrets handling. Dette princip overføres på akterne i den syntagmatiske model og på eventyret som helhed: ved eventyrets begyndelse er hovedpersonen underlagt forældrene, enlig og fattig, ved dets slutning har han/hun opnået selvstændighed, en ægtefælle og rigdom, og det er altså dette der er eventyrets mening. Ud fra dette princip vises det hvordan de enkelte akter domineres af de samme modsætninger som ligger til grund for den paradigmatisk model.

Holbek kommer nu til den egentlige tese: tanken er at trylleeventyrenes »overnaturlige« elementer er at opfatte som symboler, som skal forstås ud fra den sammen-

hæng de indgår i. Fortælleren bruger symbolerne til at videregive emotionelle indtryk af mennesker og begivenheder i den virkelige verden. Forvandlingen af emotionelle indtryk til symboler styres af et sæt regler, som Holbek i vid udstrækning har fundet hos psykologiens fædre. Den vigtigste af disse synes at være »spaltning«, hvilket vil sige at modstridende aspekter af én person fordeles på forskellige personer i eventyret. Figurernes identitet skulle så bekræftes af at de indtager samme plads i den paradigmatisk model. De øvrige regler som Holbek formulerer benævnes: partikularisering, projektion, eksternalisering, hyperbel, kvantificering og kontraktion. Det fortælleren kan opnå ved brugen af denne teknik skulle ifølge Holbek være at symbolerne giver ham eller hende mulighed for at beskæftige sig med nogle problemer fra det virkelige liv, som de ellers ikke ville kunne tillade sig at behandle åbenlyst.

I sin forskningshistoriske gennemgang har Holbek ved adskillige lejligheder beskæftiget sig med andres fortolkninger af historien om *Rødhætte*. Der er åbenbart ingen grænser for hvad seriøse forskere har kunnet få ud af den historie, og de vidt forskellige resultater de opnår burde måske være en advarsel for andre der vil forsøge sig med eventyrfortolkning. Men Holbek er ikke bange, og hans tæse skal jo også stå sin prøve ved at blive brugt i praksis. Dette er han af forskellige grunde afskåret fra at gøre på levende tradition, og han vælger derfor at forsøge sig på en del af Tang Kristensens eventyr. I et kapitel analyserer han flere forskellige versioner af ét og samme eventyr, i et følgende en række repertoier.

Hvad det første angår, vælger Holbek de danske og skånske versioner af eventyret om *Kong Lindorm* (AT 433 B). Som bekendt har dette eventyr en helt unik geografisk forekomst, idet det findes i Orienten, Middelhavslandene og Danmark. Bl.a. på grundlag af denne specielle udbredelse sandsynliggøres det at de danske versioner af eventyret alle tilhører én og samme tradition. Et princip foreslået af Alan Dundes inddrages i analysen: ved at sammenligne variationerne i de forskellige versioner af eventyret søger Holbek at få variationerne til at forklare hinanden. Det er et

farligt princip, for den moderne skrivebordsforsker risikerer alt for let at læse elementer som han har fra én version ind i en anden. Hvad eventyrfortællerne selv angår, må man tværtimod gå ud fra at de bruger lige præcis de elementer som de selv af den ene eller anden grund mener hører hjemme i eventyret. Deres traditionelle publikum har selvfølgelig heller ikke haft en lignende mulighed for komparativ analyse, og har i stedet været henvist til hvad de vidste om eventyrene og deres egen tilværelse i almindelighed. Når analyserne i dette kapitel trods alt virker mere overbevisende end dem i det følgende, beror det måske på at netop *Kong Lindorm* synes oplagt som genstand for en freudiensk inspireret fortolkning.

Afhandlingen fortsætter med en analyse af fem fortælleres repertoire, idet der udvælges fem eventyr fra hver fortæller. De enkelte eventyr analyseres repertoire for repertoire, og Holbek kommer frem til at hans metode kan anvendes på alle eventyrene på nær ét, som da også viser sig ikke at være noget rigtigt trylleeventyr. I et afsluttende sammendrag påvises derefter hvordan fortællerne på en række måder har deres eget særpræg, og der redegøres for hvilke resultater der er opnået med de to modeller – den syntagmatiske og den paradigmatisk – samt for hvordan reglerne for symbolproduktion har fungeret.

Anmelderen må desværre konstatere at han ikke er meget for freudiensk inspirerede tolkninger, det være sig af egentlig litteratur, eller som i dette tilfælde mundtlig fiktion. Det sker alt for ofte at sådanne tolkninger efterlader ham med en let hovedrysten, og Holbeks analyser er ingen undtagelse. Lad os som eksempel se på nogle punkter i Holbeks analyse af Mads Thomsen Bæks eventyr om *De tre Hunde* (AT 300). Ved historiens begyndelse hører vi om heltens konflikt med sin far. Holbek mener at »it is characteristic of the situation, and undoubtedly a feature drawn from life, that the mother has to intercede for the hero when he wants a gift from his father«. Det er da højest tænkeligt, men så må det samme vel være tilfældet når samme fortæller i sin historie *De fundne Prinsesser* (AT 301 A) mere eller mindre snyder sin far for de penge som denne velvilligt sender

ham for at han kan avancere i hæren. Men de to forskellige skildringer er i direkte modstrid med hinanden, så der kan dårligt være tale om noget selvbiografisk element i begge tilfælde. Det påstår Holbek ganske vist heller ikke i det konkrete tilfælde, men det ligger implicit i hans formulering.

Senere i historien skal helten kæmpe med en drage, der af en eller anden mystisk årsag har krav på prinsessen. Dragen der vil æde prinsessen repræsenterer efter Holbeks mening en side af hendes far (spaltning), og når helten hugger hovederne (kvantificering) af den, skulle det være udtryk for »a displaced castration«. Anmelderen forstår udmærket at det kan være nødvendigt for helten at bryde faderens magt over prinsessen. Han kan også acceptere at dette udtrykkes med en billedlig kastration, men hvis man derefter omskriver denne i forvejen rent billedlige kastration ved hjælp af yderligere symboler, er vi vist efterhånden kommet derud hvor næsten alt kan bevises. Holbek understreger at dragen vil æde prinsessen, ikke gifte sig med hende. Dette skulle netop pege på at den repræsenterede hendes far. Men i andre eventyr kender vi vel masser af eksempler på at den »spaltede« far vil gifte sig med sin datter. Er det derfor nødvendigt/muligt/forsvarligt at tillægge en så lille detalje så afgørende betydning her?

Holbek fortsætter med at diskutere heltens kamp med dragen. I mange versioner bruger helten et sværd eller lignende, hvilket ifølge Holbek er et fallisk symbol. I indøværende fortælling er det dog heltens hunde der klarer opgaven, men de symboliserer så blot den kropslige side af ham, og dermed samme idé. Men stort set alle våben der egner sig til at dræbe en drage eller anden modstander i kamp kan vist fortolkes som falliske symboler, og er ganske givet også blevet det på et eller andet tidspunkt. Det virker derfor ikke overbevisende at tillægge et element (et sværd), som slet ikke forekommer i det pågældende eventyr, en sådan værdi, for derefter at overføre værdien på hundene.

I mange versioner af AT 300 sker der det at helten og prinsessen hver for sig sikrer sig et bevismateriale: helten vil gerne kunne bevise at det var ham der dræbte dragen, prinsessen vil have et sikkert ken-

detegn på helten. I Danmark sker dette sidste ofte ved at hun fletter en guldring ind i hans hår. Det står der godt nok ikke noget om i vores version, men Holbek inddrager det alligevel i analysen (Dundes' princip), og bemærker: »The rings may perhaps be seen as symbolic of her sexuality, but it is probably more relevant to see them as expressions of her riches . . . or as expressions of their engagement.« Men som det fremgår senere i de forskellige varianter af eventyret, er ringenes funktion i historien at sikre genkendelse og bevismateriale, og der er da også versioner hvor prinsessen i stedet for at flette ringe ind i hans hår, klarer sig med at klippe en lok af håret eller en stump af hans tøj. Holbeks fortolkning er helt unødvendig. Noget lignende gør sig gældende med de tunger helten skærer ud af de affuggede dragehoveder. Ifølge Holbek repræsenterer denne handling en gentagelse af den ovenfor omtalte billedlige kastration. Senere konfronteres helten og den falske helt med hinanden, og så har den sidste kun de tomme dragehoveder, mens helten »has all the tongues in his pocket. We read this as his assumption of the male's role in relation to the princess«. Men tungernes funktion synes at være en anden. Helten skal på rette tid og sted kunne bevise sin identitet og fordrive den falske helt. Det er som i en Perry Mason film, hvor detektiven pludselig skal kunne fremkomme med det overraskende bevis der lammer modparten. Hvis han blot skulle udføre endnu en billedlig kastration, kunne han jo have klareret sig med at skære næserne af.

Nu skal disse kritiske bemærkninger ikke tages som udtryk for at anmelderen generelt forkaster Holbeks analyser, for i det store og hele er Holbeks opfattelse af eventyrene jo rigtig. Det der efter anmelderens mening mangler før man kan tage endelig stilling til gyldigheden af Holbeks tese er dels en jævnføring med »overnaturlige« elementer i andre genrer (sagn, trylleballader, helteeventyr, folketro, osv.) dels en endnu dybere analyse af forholdet mellem fortællernes liv og deres eventyr (referencerne i Holbeks arbejde synes for tilfældige) og dels en afprøvning på levende tradition. Hvad det sidste angår har anmelderen faktisk en vis, begrænset erfaring fra

Irland, idet han først i 70'erne indsamlede omkring et dusin meget lange gæliske eventyr i Sydvestirland. Min fortæller er død, og jeg må bekende at jeg heller aldrig stillede de spørgsmål som Holbek efterlyser svaret på, men jeg tvivler i hvert fald på at min fortæller *bevidst* brugte de teknikker til symbolproduktion som Holbek formulerer. Ved et par lejligheder gav fortælleren for øvrigt udtryk for at en bestemt uforståelig detalje var med »fordi sådan var det i historien«. Noget lignende gør sig givet gældende for mange af Holbeks symboler. For øvrigt krænkede min fortæller mange gange nogle af de regler som Holbek opstiller for eventyr og anden mundtlig digtning. F.eks. siger Holbek at de forskellige sider af en »spaltet« figur ikke interagerer i et eventyr, men min fortæller havde faktisk et eventyr, hvor heltindens far må flygte for og bede om nåde af den trolld, som i følge Holbek skulle repræsentere hans *alter ego*.

Lad anmelderen slutte med at påpege hvordan Holbeks metode og dens resultater på besynderlig vis bringer ham i modstrid med en anden skole inden for studiet af mundtlig digtning. Holbeks metode, der bevæger sig på det indholdsmæssige plan, indebærer at et givet fænomen i et eventyr ofte finder udtryk ved en mangfoldighed af symboler. Dette synes at gælde både indenfor et eventyr og inden for en fortællers repertoire. Heroverfor står formelanalyserne, som de praktiseres af Parry/Lord-skolen. Denne skole er netop karakteriseret ved sin stædige fastholden af et økonomiprincip i mundtlig digtning. Parrys analyse af Homers brug af adjektiviske bestemmelser viste et formelsystem, hvor der fandtes én (og kun én) formel der tilfredsstillende en given metrisk situation. Dette strenge økonomiske princip blev anset for beviset på den mundtlige oprindelse til Homer. Heroverfor står så eventyrene, der selvfølgelig repræsenterer en helt anden genre, men som i deres brug af symboler synes at gå til den anden yderlighed.

Ole Munch-Pedersen

Allan Tønnesen: **Helsingørs udenlandske borgere og indbyggere ca. 1550-1600**

Dansk komité for byhistorie: byhistoriske skrifter, Bind 3, Forlaget Mistelten, Ringe 1985. ISBN 87-8885-00-3.

De andre

Udskillelse og anderledeshed. Den jyske Historiker, Nr. 40, Århus 1987. ISBN 87-87940-33-7.

Indvandrergrupperne, der er ankommet til Danmark gennem de sidste 15-20 år, har vakt stor opmærksomhed. De har også inspireret til adskillige historiske og sociologiske bøger og afhandlinger.

Allan Tønnesen har i sin bog benyttet skattelister og andet arkivmateriale til statistiske beregninger over antallet af indvandrere i Helsingør og deres økonomiske betydning for datidens bysamfund. Skotter, nederlændere og tyskere ankom til byen og bidrog til dens erhvervsliv. De fremmede optrådte tilsyneladende på lige fod med danskerne som domsmænd o. lign. Flere borgmestre var af hollandsk afstamning. Men klager over, at de fremmede tog handel og næring fra andre for så at vende hjem med »posen fuld«, høres også. Tønnesen mener, at selv om enkelte af de fremmede medbragte kapital og betalte de højeste skatter i byen, har deres tilstedeværelse næppe betydet helt så meget økonomisk, som en tidligere undersøgelse af Gunnar Olsen i »Vi og vor fortid« 1943 gav udtryk for.

De tre hovednationaliteter har hver sit hovedafsnit; der bringes statistik over deres andel i skatteudskrivningen, samt register over navne på de i skattelisterne nævnte udlændinge, opstillet efter nationalitet.

– Alt i alt et både grundigt og spændende værk, der også får læseren til at tænke på nutiden.

»Den jyske historiker« har udgivet et temanummer om forholdet mellem en dominerende kultur og forskellige minoriteter. Tre af artiklerne behandler etniske minoriteter – tyskere i Danmark (Bente Nissen & Lissy L. Sundtoft), USAs indianere (Bo Schöler) og antisemitismen i Danmark i mellemkrigstiden (Karl Christian Lam-

mers). De to andre beskriver elementer i den danske forfølgelse af troldmænd og behandlingen af psykiatriske afvigere i Danmark 1700-1900.

Bogen har som hovedtema at skildre, hvorledes en dominerende kultur udgrænser, har udgrænset og definerer »de andre« (indledningen), mens minoritetens selvidentifikation af praktiske grunde er skudt i baggrunden (bortset fra indlægget om USA).

Trolddom indgik som et naturligt element i den middelalderlige verdensopfattelse og blev først kriminaliseret i 1500-tallet. Det forklares med den antagelse, at den stærkere bevidsthed om det enkelte individs særegne betydning fremtvang en »idealnegation«, som skulle bekæmpes. Mens kirken – der på dette område især syntes aktiv i de protestantiske områder – ikke ville skelne mellem »sort« og »hvid« magi, så opretholdt den brede befolkning distinktionen.

Befolkningen kunne ikke undvære de personer, der ad magisk vej hjalp dem mod sygdom og anden dårligdom, men fulgte myndighederne, når det gjaldt om at bekæmpe de *skadevoldende* troldfolk, som man normalt udpegede i nærmiljøet. – Længe efter, at de officielle retsinstanter havde opgivet teorierne om troldfolk, levede disse anskuelse videre i den brede befolkning.

Den modsatte udvikling gjorde sig gældende angående de gale. Mens de gamle dårekister havde som funktion *kun* at sikre omgivelserne mod de mest farlige patienter, betød oplysningstiden med dens (overdrevne) tro på helbredelsesmuligheder, at man forbedrede og udvidede de offentlige anstalter, der nu også optog de mange intellektuelt retarderede og psykiske afvigere, der hidtil havde levet sammen med deres familie i lokalsamfundet. Dette førte nu til en markant udskillelsesproces med deraf følgende eksplosion i antallet af anstalter gennem 1800-tallet.

Dette betød en aflastning, økonomisk og moralsk, for de syges familier. Forfatteren mener dog, at den nye menneskeopfattelse, hvor selvbeherskelse, rationalitet og produktivitet blev sat i højsædet, i højere grad end de socio-økonomiske forandringer, var med til at skubbe afvigende margi-

nalgrupper (foruden de ovennævnte også blinde, døvstumme, åndssvage, fattigårdslømmere etc.) ind i et efterhånden fintmasket institutionsnet for at modvirke uregelmæssigheder eller afvigelser fra normerne ude i samfundet.

De øvrige afsnit behandler grupper, der i højere grad har mulighed for at øve artikuleret modstand. Interessant er det at læse om indianernes individuelle og kulturelle »modoffensiv« over for USAs hvide samfund.

Forstømmende er det at erfare, hvorledes en næsten selvfølgelig antisemitisme kunne udfolde sig i visse danske aviser i mellemkrigstiden. Anti-bolchevisme og kritik af finansverdenen (især i de økonomiske kriseår) kunne give anledning til udfald mod jøderne. Værd at bemærke er, at antisemitismen *dengang* ikke betød særlig meget i datidens danske nazisters propaganda. Til gengæld er det uhyggeligt at læse, hvorledes lederskribenter i Jyllands-Posten dengang forsvarede og forklarede Hitlers optræden mod den jødiske minoritet i Tyskland.

Den aktuelle inspiration til dette nr. er vor tids indvandring (forordet). Om dette emne har to forfattere udvalgt sig tyrkerne i Danmark som eksempel på »kulturkonflikten« mellem os (danskerne) og de andre. Forfatterne, der bruger umådelig megen plads på metodiske overvejelser og teoretiske betragtninger, opstiller modsætningen: de indvandrede tyrkeres normer, medbragt hjemmefra kontra dansk bykultur, der skildres som helt eller delvis frigjort fra religionen og den ældre landbrugskulturs normer og idealer, der angiveligt skulle stå i et latterligt eller ligefrem ubehageligt skær (dialekter, antallet af børnefødsler, kvindernes påklædning og kropskultur etc.).

En gennemgang af læserbrev i Ekstra Bladet fra udvalgte perioder 1968-85 viser en række negative holdninger over for tyrkernes normer, der angiveligt er medført fra deres hjemlige landsbymiljø. Dette parallelliseres med en lignende afstandtagen til normer, der formodes at have domineret ældre dansk landbokultur.

Artiklen tilsigter således ikke at analysere eller beskrive *alle* elementer i det komplekse billede af danskere kontra ind-

vandrere. Den forsøger heller ikke umiddelbart at klargøre, om det »billede«, danskerne umiddelbart har dannet sig generelt af den tyrkiske kvinde og tyrkisk familieliv er korrekt (selv om den naturligvis ikke accepterer de mange overdrivelser og fordomme i læserbrevene).

I stedet for at bruge så megen energi på at formulere nogle forenklede abstraktioner omkring en så begrænset del af et større tema, ville det have været mere jordnært og relevant at bruge spaltepladsen til at udrede mere væsentlige aspekter omkring den fortløbende vekselvirkning, der er sket og sker under indvandrerens sameksistens med den danske befolkning. Temahæftets titel er »De andre«. Om deres vurdering af sig selv og os får læseren intet at vide.

Bent Østergaard

Lone Rahbek Christensen:

Hver vore veje. Livsformer, familietyper og kvindeliv

Etnologisk Forum, Odense 1987. 173 s. Kr. 168,-. ISBN 87-87510-103.

Hver vore veje er en analyse af almindelige danskeres dagliglivskultur ud fra den strukturelle livsformsanalyse.

Der gives først en beskrivelse og kritik af mere traditionelle analyser og synsvinkler på begreber som »kvindeliv« og »kvindetik«. Derefter forklares livsformsbegrebet, og dets anvendelse i praksis anskueliggøres ved eksempler. Dernæst præsenteres de tre livsformer som Lone Rahbek opererer med; den selvstændige livsform, lønarbejderlivsformen og den karrierebundne. De tre livsformer karakteriseres først og fremmest ved deres respektive forhold mellem arbejde og fritid. For lønarbejderen er fritiden målet – og arbejdet er *midlet* til at opnå det. For den selvstændige er arbejde og fritid sammenflydende, der er ikke nogen klar grænse mellem de to ting. For den karrierebundne er forholdet det omvendte af lønarbejderens: arbejdet er målet og fritiden er midlet. Gennem arbejde, læsning etc. i den tid hvor vedkommende ikke er »på arbejde« oparbejder han eller hun viden eller færdigheder, som sætter vedkommende i stand til yderligere

at engagere sig i jobbet og løse opgaver. Karakteristisk for den karrierebundnes ansættelse er, at vedkommende frem for som lønarbejderen at sælge sin arbejdskraft i kvantitet (tid) sælger den i kvalitet (udførelse af »særlige« opgaver der fx kræver særlig viden).

Bogens »anden halvdel« består af bearbejdede interviews, der viser de forskellige livsformer i praksis. Der præsenteres forskellige familier, hvor de enkelte individers livsformer og ideologier hhv. passer sammen eller kontrasterer. Det vises hvorledes konflikter opstår som følge af forskellige livsformer, fx den spændte situation som opstår hvis to ægtefæller begge er »karrierebundne« og ingen af dem indstillet på at fungere som »bagland« for den anden.

Hver vore veje er først og fremmest et tiltrængt opgør med fundamentalistiske feminister (og feminologer) og deres etnocentrerede synsvinkler. Vi er sikkert mange der har anet, at der findes mange typer af kvindeliv, og at der ikke er nogen kvindelivsform som er »den rigtige«. Men det er rart at høre nogen sige det på en så underbygget måde som Lone Rahbek. Livsformsanalysen vil uden tvivl vise sig at få en stor betydning inden for kvinde- og dagliglivsforskningen i fremtiden. Det er et glimrende redskab til beskrivelse af familiens indre dynamik og konflikter.

Men samtidigt må det også indvendes, at denne analyseform og dens teori må videreudvikles betydeligt, hvis den også skal kunne bruges bredere. Der er flere »døde vinkler« i analysemetoden. Fx tages der ikke hensyn til de økonomiske og klasse-mæssige aspekter ved de enkelte livsformer. ER livsformerne klassebundne? Og i givet fald hvorfor og hvordan? Et andet problem er tidsaspektet. Lone Rahbeks grundige analyse viser »bare«, at en given person på et givet tidspunkt (omkring interviewtidspunktet) har befundet sig i en bestemt situation. Hvordan er hun kommet der, og hvor går hun hen? Hvorledes er dynamikken i udviklingen af livsformer? Og hvorledes bliver en given person »bærer« af en særlig livsform? Og sidst men ikke mindst: Hvad synes *folk* egentlig om deres livsformer – er de tilfredse, eller ville de gerne have levet på en anden måde? – Prøver de at ændre noget, og i givet fald

hvordan? Jeg tror, modsat Lone Rahbek, ikke at livsformer »er begreber man kan bygge en samfundsstruktur af« – al den stund livsformerne ikke relateres konkret til samfundets klasser og sociale lag.

Det vil imidlertid blive spændende at følge udviklingen af livsformsanalyser i fremtiden. Som nævnt er det noget, vi har savnet til analyse af indre konflikter og dynamik i familien.

I øvrigt et lille hjertesuk: Omslaget ligner noget der retteligt burde høre til en eksperimentel digtsamling udgivet »på eget forlag«. Teoretiske eller svært tilgængelige bøger bliver *ikke* mere populære af at få en rodet postmoderne forside i falmede farver. Flere illustrationer havde været en bedre idé.

Charlotte S. H. Jensen

Ena Hvidberg og Hannelene Toft Jensen:
Vestegnen – fra gartneriland til forstad
120 s. ill. Udg. af Københavns Amtsmuseumsråd.

Vestegnen er den del af Københavns amt, som strækker sig fra den københavnske bygrænse mod vest til og med Høje Tåstrup kommune. Det er en del af det gamle kulturlandskab »Heden«, det meget frugtbare, men flade landbrugsland mellem København, Roskilde og Køge. Området er ofte blevet karakteriseret som »kedeligt« og ensformigt uden de landskabelige værdier som præger f.eks. det nordsjællandske landskab.

Landskabet har først og fremmest været et »brugs«-landskab. Her produceredes mejeriprodukter og grøntsager som »Københavns-bønderne« kunne afsætte på torvene i hovedstaden. Her gik Roskilde Landevej som forbandt Residensstaden med det øvrige land. Her anlagdes den første jernbane med stationer i de gamle landsbyer: Tåstrup, Glostrup og Hedehusene, der blev landets første stationsbyer. Og her dannede de åbne arealer og forholdsvis lave grundpriser basis for at arbejdere og funktionærer fra de tætbefolkede københavnske bro-kvarterer kunne skaffe sig bedre boligkår i selvbyggede huse, ændelsfinansierede villaer eller socialt boligbyggeri.

Området er – og har altid været – et brugslandskab, hvis udnyttelse blev dikteret af den københavnske by-udvikling snarere end af det lokale behov. Motorvejene, der i dag gennemskærer landskabet på kryds og tværs, er et synligt udtryk for hvorledes området må indordne sig en planlægning, der betragter Vestegnen som et landskab, uden værdier i sig selv, et »tomt« område, der passende kan udfyldes med de transportsystemer og produktionsområder som er nødvendige for hovedstadens eksistens.

Vestegnen har dog sin kulturhistorie, som alle andre egne i landet. At beskrive og tolke den kulturhistoriske udvikling her er imidlertid kun muligt, hvis den storkøbenhavnske byudvikling samtidig inddrages i beskrivelsen.

Etnologen Ena Hvidberg og historikeren Hannelene Toft Jensen har i bogen »Vestegnen – fra gartneriland til forstad«, som er udgivet af Københavns Amtsmuseumsråd, givet sig i kast med denne alt andet end lette opgave. Bogen er det første resultat af det arbejde Københavns Amtsmuseumsråd har igangsat med at beskrive den kulturhistoriske udvikling i hele amtet. Når de to forfattere har kastet sig over Vestegnen som det første projekt skyldes det bl.a. den udfordring der lå i at kunne indfange og formidle den kulturhistorie som området fortæller om, en kulturhistorie, hvis synlige udtryk de fleste planlæggere er blind for, fordi området ikke er »smukt« eller »specielt« set ud fra en klassisk æstetisk synsvinkel.

Det er der så kommet en god og meget instruktiv bog ud af, med mange illustrationer fra boligmiljøer og arbejdspladser, der ikke hidtil har været publiceret.

Bogen er inddelt i 2 hovedafsnit. I bogens første del behandles bebyggelsesmønster og byudvikling i et overordnet perspektiv, mens der i bogens 2. halvdel mere detaljeret redegøres for de enkelte kommuners historie. Sammenhængen mellem Vestegnens udvikling og storbyens skiftende behov for transportveje, industri- og boligområder fastholdes konsekvent i den historiske oversigt over områdets udvikling. Her får man en kortfattet og dog grundig gennemgang af de forskellige

egnsplaner fra Finger-planen fra 1947 til loven om Køge Bugt fra 1961.

Forfatterne har ønsket at vise, hvorledes de tilsyneladende anonyme, og i manges øjne ret triste, forstæder vest for København har hver deres historie og særlige udformning. Bogens anden del redegør derfor udførligt for de enkelte kommuners udvikling fra århundredeskiftet frem til i dag.

Kommunerne kan inddeles i tre hovedtyper. Der er de gamle forstadskommuner, Rødovre og Hvidovre. De er Vestegnens første arbejderforstæder. Mange af de første tilflyttere kom fra brokvartererne i det indre København. De første arbejdere slog sig ned herude allerede i begyndelsen af 1900-årene, men den største befolknings-tilvækst fandt sted fra 1940 frem til slutningen af 1950'erne. Samtidig igangsattes socialt boligbyggeri i stor stil. Befolkningen er fortrinsvis faglærte arbejdere og funktionærer, og Socialdemokratiet har altid haft et solidt flertal i disse to kommuner.

Den anden forstads-type udgøres af de gamle stationsbyer som voksede op omkring Tåstrup, Glostrup og Hedehusene. De var faktisk landets første stationsbyer, og fungerede helt frem til efter 2. verdenskrig som selvstændige små bysamfund. Først efter 1950 sker der en større udflytning til disse kommuner af københavnere, som nu begynder at pendle mellem stationsbyen og København. Kommunerne bliver forstæder.

Albertslund – tidligere Herstederne kommune – er nok en stationsby, men har haft sin særlige historiske profil på grund af statsfængslets placering i kommunen.

Bogen indeholder en kort men instruktiv oversigt over statsfængslets historie og giver fine glimt af hverdagen inden for fængslets mure. Fængslet fungerede som et lille selvforsynende samfund der til og med eksperimenterede med silkeavl. Det nye Albertslund får også sin beskrivelse. I modsætning til de gamle forstadskommuner som var vokset langsomt frem, skete der nu en total planlægning af et helt byområde indeholdende ikke blot boliger men også institutioner og butikker. Nyskabelsen i dansk byplanlægning: indkøbscentret blev lagt i tæt forbindelse med

stationen og dannede det nye centrum i kommunen.

Båndbyerne langs Køge Bugt, den tredje hovedtype, udbyggedes i lighed med Albertslund som centerbyer omkring de nye stationer og indkøbscentrene. I mellemkrigstiden havde området været et populært udflytningsskema for københavnske arbejdere og en del af områdets parcelhuse er ombyggede sommerhuse fra denne periode.

Bogen om Vestegnen giver en god beskrivelse af områdets historiske udvikling med mange eksempler på, hvorledes hverdagen udformede sig for forstædernes beboere.

Samtidig lægger bogen op til en debat om hvad det er for ideologiske og æstetiske holdninger, som har præget planlægningen. Det flade land vest for København har i planlæggernes øjne været blottet for »særlige landskabelige værdier«. Derfor kunne man omforme et gammelt kulturlandskab som det typiske hedelandskab til nye boligområder eller lade store dele af området opluges af motorvejene og deres udfletninger. I Nordsjælland er de få motorveje omgivet af støjvolde og omhyggeligt beplantet med buske og træer. Det flade landskab vestpå er i virkeligheden langt mere sårbart overfor planlæggernes indgreb, men det har ikke fået samme beskyttelse som det nordsjællandske landskab.

Bogen om Vestegnen er gennemillustreret med mange hidtil upublicerede fotografier. Den er en oversigt, understreger forfatterne, og de har derfor vedføjet en emneliste over de mange problemområder, som kræver nøjere undersøgelser. Emnelisten er et sandt idekatalog for lokalhistorikere og andre, som vil give sig i kast med områdets historie. Københavns Amtsmuseumsråd har produceret en god håndbog for alle, der vil arbejde lokalhistorisk og etnologisk med Vestegnens kulturhistorie.

Annette Vasstrøm

Benny Christensen (red.): Danske lodser
Maritim Kontakt nr. 11. Udgivet af Kontaktudvalget for dansk maritim historie- og samfundsforskning, København 1987, 135 s., ill. ISBN 87-87947-24-2.

Lodserne er blandt de erhvervsgrupper som mange kender lidt til, men få har haft lejlighed til at komme på nærmere hold. Dette afhjælper bogen på udmærket vis.

Historikeren Benny Christensen har foruden redaktørarbejdet bidraget med en historisk oversigt, en nyttig ordliste over maritime specialudtryk, samt fortegnelser over såvel kildemateriale som trykt litteratur om danske lodserier og lodsvæsen. Redaktøren er tydeligvis en rutineret pædagog, som både kan udtrykke sig klart og give læserne gode hjælpemidler til fortsatte studier.

Bogens hovedindhold er dog lodsernes eget, idet 4 ansatte fra lodsvæsenet fortæller om deres arbejde.

Først fortæller fhv. lodsdirektør Mogens Schmidt ganske kort og lidt tørt om sin tid i Lodsdirektoratet fra 1949 til 1976.

Dernæst giver lodsformand Philip Svanum et fint indtryk af farvandslodsens arbejde og dets ændringer fra han selv i 1956 tiltrådte ved Frederikshavns Lodseri.

Otto Albertsen beskæftiger sig med Randers Fjords Lodseri. Også han har lagt hovedvægten på sin egen tid (1948-65), men ældre kollegers beretninger og de tidligste vidnesbyrd om fjordens lodseri er desuden taget med.

Til sidst skriver Knud W. Born med lune og indsigt om sine 32 år ved Københavns Lodseri.

Ansvar for bogens udseende er som ved andre af udgavernes publikationer lagt i hænderne på Jens Lorentzen og Gullanders Bogtrykkeri – og det kan alle være godt tjente med.

Hans Jeppesen

Indsendt litteratur

- ALLE TIDERS ODSHERRED 1988. Red. Ole Strandgaard. Udg. af Odsherred Museum. ISSN 0108-9846.
- ANDERSEN, ELSE: MORMOR – om Else Marie Bek – at turde leve sit liv. Maries forlag. Århus 1987. 83 s. ill. Kr. 98,-. ISBN 87-982653-1-8.
- ASBJØRNSEN & MOE: EVENTYR. Nyt Nordisk Forlag. København 1987. 1. udgave. 1. oplag. 342 s. ill. Kr. 258,-. ISBN 87-17-055-35-0.
- CHRISTOFFERSEN, MOGENS NYGAARD: FAMILIEN UNDER FORANDRING? – en statistisk belysning af småbørns familieforhold i 1974 og 1985. Socialforskningsinstituttet, pub. 168. København 1987. 96 s. Kr. 40,-. ISBN 87-7487-316-4.
- COLORU, MICHELA: TIDEN GÅR, man græder og ler. Christian Ejlers' Forlag. København 1987. 104 s. Kr. 138,-. ISBN 87-7241-517-7.
- ENSTED SOGNS HISTORIE. (Red.): Lars N. Henningsen. Skrifter, udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland, nr. 64, Aabenrå 1987. 308 s. ill. Kr. 160,-, medl.pris kr. 110,-. ISBN 87-7406-023-6.
- FORTID OG NUTID. Red. Jørgen Dieckmann Rasmussen. Udg. af Dansk historisk Fællesforening. København 1987. 120 s. ill. Kr. 172,-. ISSN 0106-4797.
- FROM SCANDINAVIA TO AMERICA. Proceedings from a Conference held at Gl. Holtegaard. (Ed.): Steffen Elmer Jørgensen, Lars Scheving, and Niels Peter Stilling. Odense Universitetsforlag 1987. 377 s. Kr. 195,20. ISBN 87-7492-630-6.
- MATHIESEN, ESKE K.: REPLIKKER. Udgivet af Foreningen Danmarks Folkeminder. København 1987. 55 s. Kr. 40,-, medl.pris kr. 20,-. ISBN 87-87897-74-1.
- NIELSEN, LARS CHR.: SKYTTE LARS – En krybskyttes erindringer 1874–1930. Forlaget Skippershoved 1987. 216 s. ill. Kr. 195,-. ISBN 87-981329-7-0.
- NORD NYTT. Nordisk tidsskrift for folkelivsforskning. 29. Lyngby 1987. 40 s. ISSN 0008-1345.
- NORD NYTT. Nordisk tidsskrift for folkelivsforskning. 30. Lyngby 1987. 112 s. ill. ISSN 0008-1345.
- ORD & SAG 7. Red.: Viggo Sørensen. Udg. af Institut for Jysk Sprog- og Kulturforskning 1987. Århus 1987. 68 s. ISSN 0108-8025.
- KNUTTIRING I NORDEN. (Red.) G. Rosander. Dalarnas Museum, Falun. 143 s. ill. ISBN 91-85378-87-9.
- TÅSINGE MUSEUMSLAUG. Årbog 1987. 1. årg. Tåsinge 1987. 80 s. ill. ISBN 87-981340-2-7.
- VISER FRA DIN OLDEFARS TID, med noder og becifringer. Udvalgt og kommenteret af lærn Piø. Strandbergs Forlag, 1974. 2. udgave 1987. 196 s. ill. Kr. 78,-. ISBN 87-7717-008-3.

